

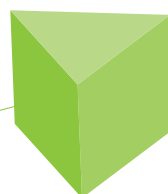
De kwaliteit van het onderwijs in het noorden van Nederland

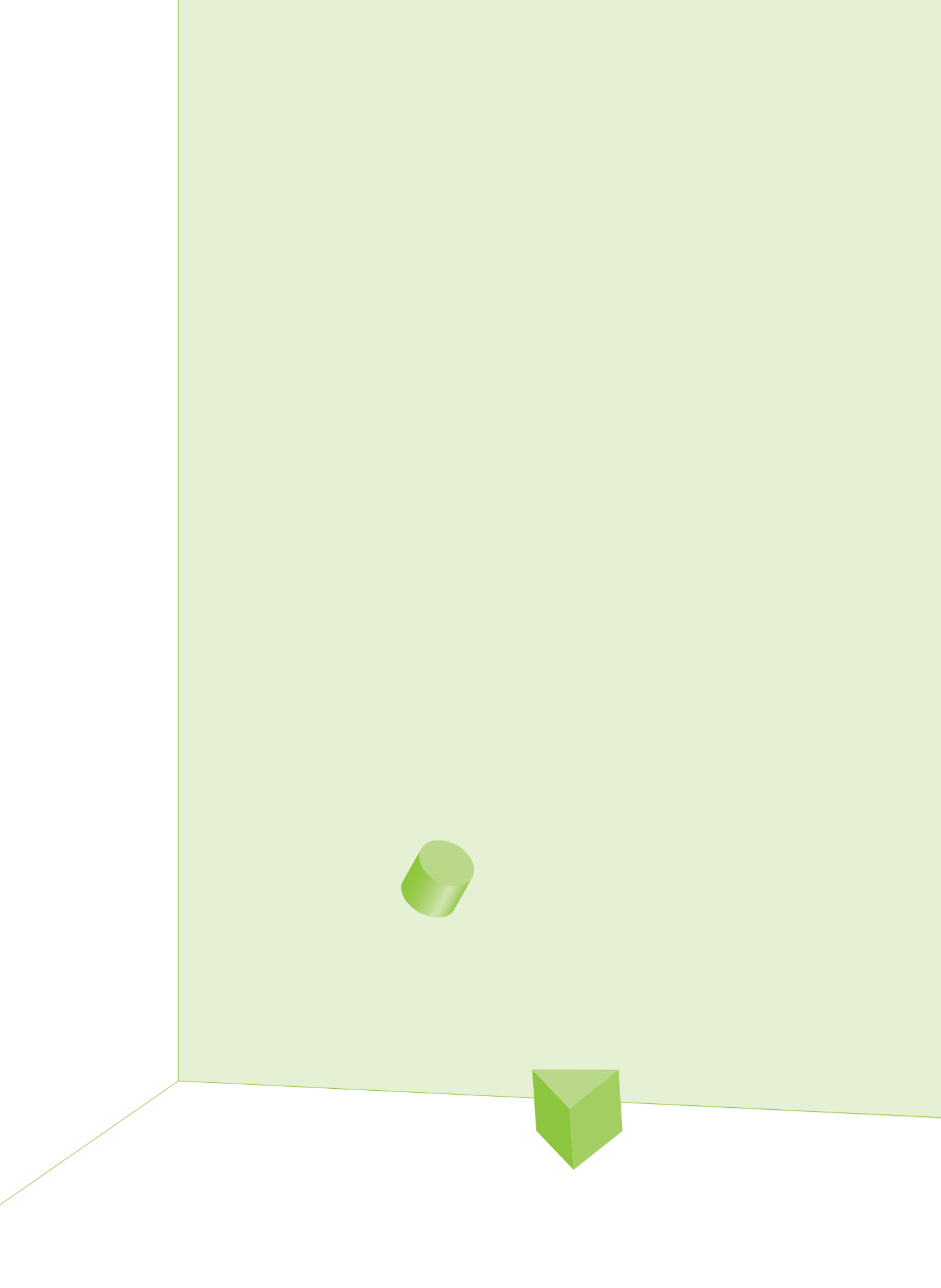
Basisonderwijs en voortgezet onderwijs in Groningen, Fryslân
en Drenthe

De kwaliteit van het onderwijs in het noorden van Nederland

Basisonderwijs en voortgezet onderwijs in Groningen, Fryslân en Drenthe

Voorwoord

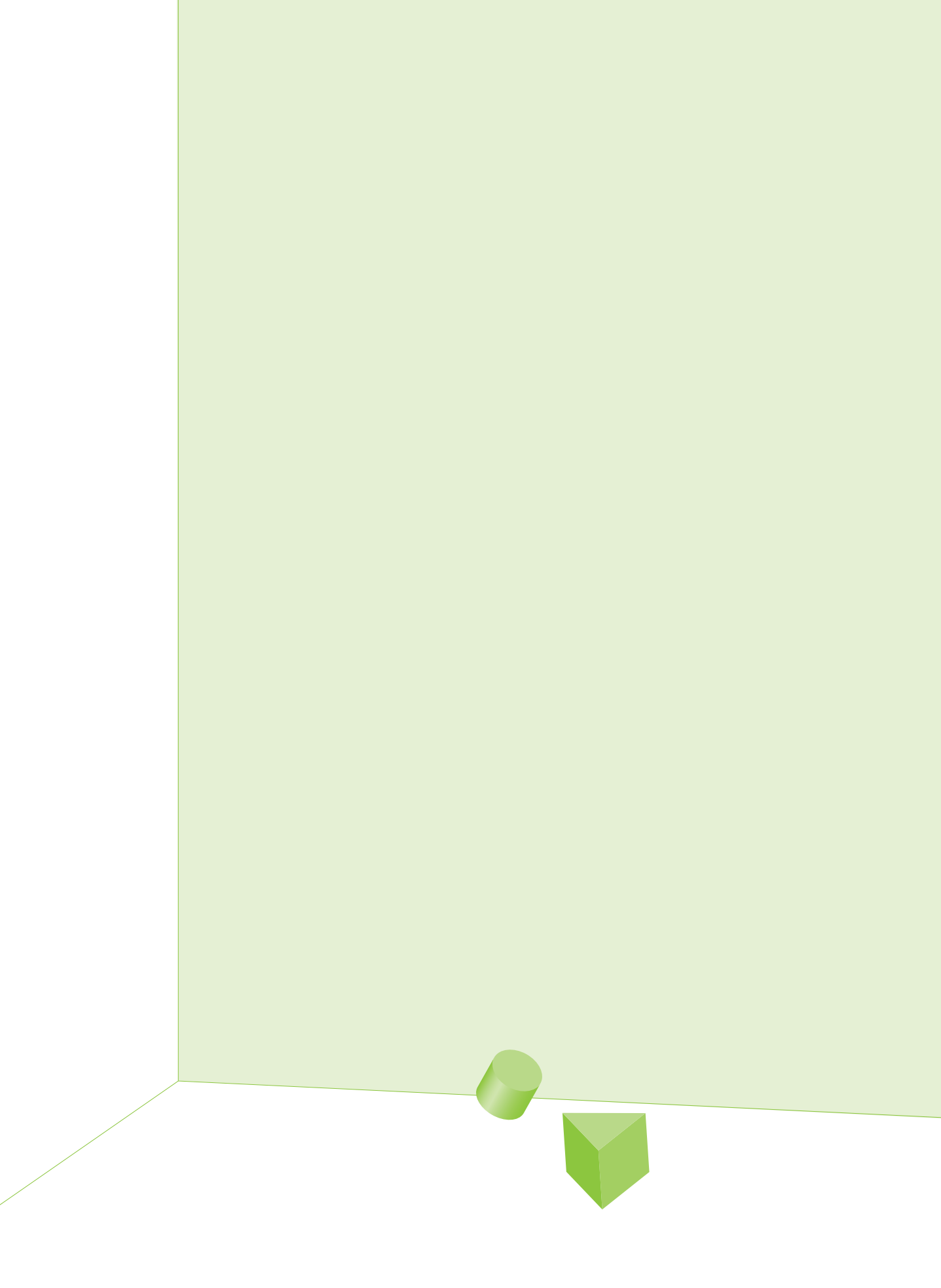
Deze rapportage beschrijft de kwaliteit van het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de drie noordelijke provincies van Nederland.

Op verzoek van de staatssecretaris voor primair onderwijs en kinderopvang heeft de Inspectie van het Onderwijs in 2008 onderzoek gedaan naar de kwaliteit van het basisonderwijs in Groningen, Fryslân en Drenthe. De aanleiding lag in de constatering dat een groot deel van de zeer zwakke basisscholen in deze provincies ligt. Op initiatief van de inspectie is vervolgens ook het voortgezet onderwijs in de noordelijke provincies onderzocht.

Met deze regionale analyse hoopt de Inspectie van het Onderwijs een bijdrage te leveren aan een scherper inzicht in de kwaliteit van het onderwijs in het noorden. Bovendien biedt de rapportage bestuurders, schoolleiders en leraren aanknopingspunten voor gerichte verbeteringen van het onderwijs.

De hoofdinspecteur primair onderwijs en expertisecentra

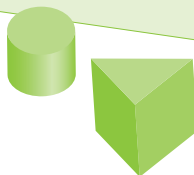
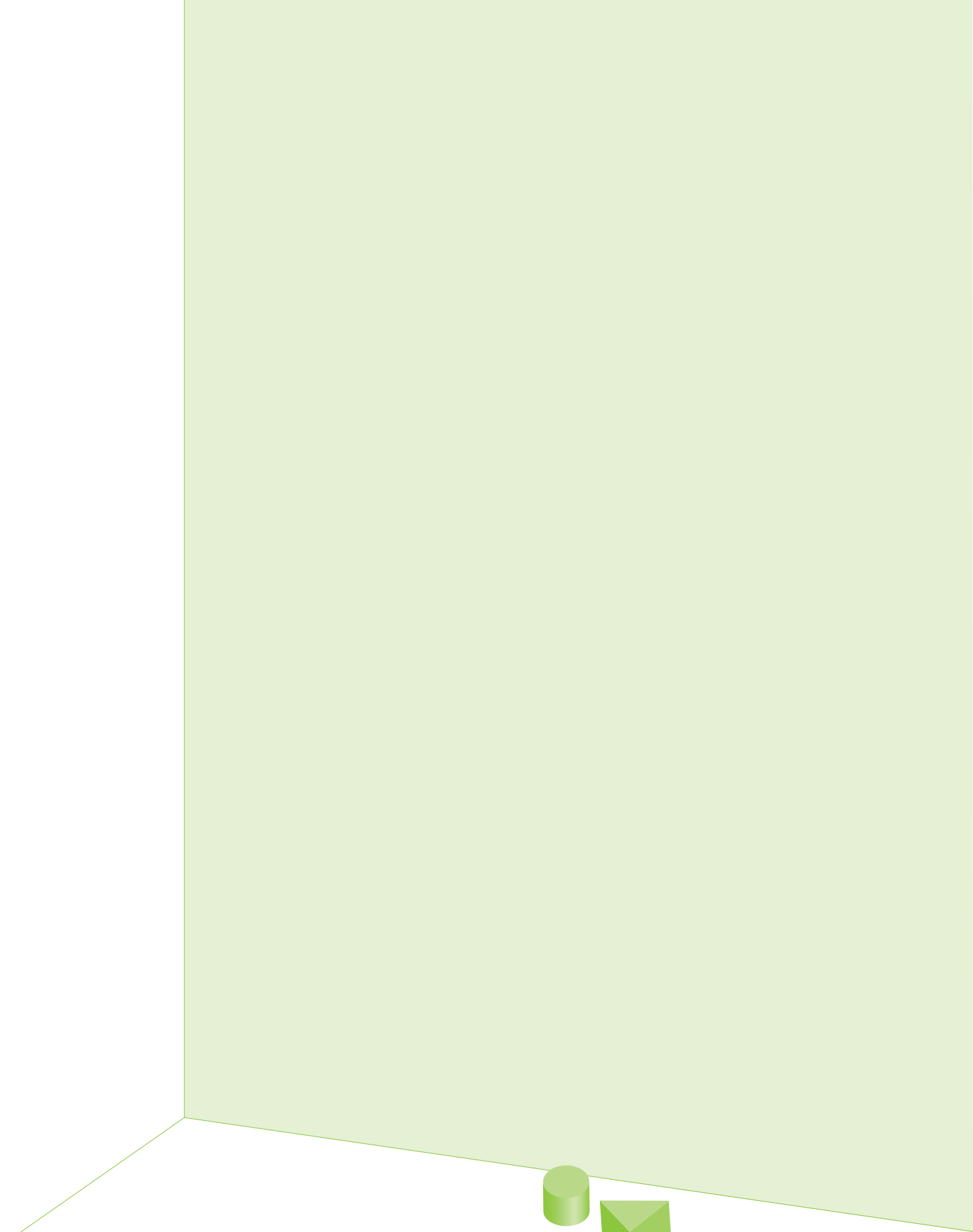
Dr. L.S.J.M. Henkens
februari 2009

Inhoudsopgave

Samenvatting

1	Inleiding	11
1.1	Opzet van het onderzoek	11
1.2	Opbouw van de rapportage	12
2	Achtergrond	15
2.1	Deelnamecijfers en prestaties	15
2.2	Externe en interne factoren die van invloed zijn op prestaties	19
2.3	Samenvatting	21
3	De kwaliteit van het basisonderwijs in het noorden van Nederland	25
3.1	De context van het onderwijs	25
3.2	Algemeen beeld van de basisscholen in het noorden	27
3.3	De besturen in het noordelijke basisonderwijs	32
3.4	Zeer zwakke en zwakke basisscholen in het noorden	35
3.5	Kleine basisscholen in het noorden	40
3.6	Samenvatting	42
4	De kwaliteit van het voortgezet onderwijs in het noorden van Nederland	45
4.1	Algemeen beeld van de scholen voor voortgezet onderwijs in het noorden	45
4.2	Samenvatting	48
5	Conclusies	51
5.1	Overzicht van onderzoeksresultaten	51
5.2	Mogelijke verklaringen voor de onderzoeksresultaten	53
5.3	De noodzaak tot verbetering van het onderwijs	54
	Literatuur	57
	Bijlage(n)	
I	Normindicatoren primair onderwijs	61
II	Aanvullende tabellen	65

Samenvatting

Aanleiding

Op verzoek van de staatssecretaris voor primair onderwijs en kinderopvang heeft de Inspectie van het Onderwijs in 2008 de kwaliteit van het basisonderwijs in de drie noordelijke provincies van Nederland onderzocht. Aanleiding was de constatering dat een groot deel van de zeer zwakke basisscholen in de noordelijke provincies ligt. Op initiatief van de inspectie is ook de situatie in het voortgezet onderwijs onderzocht. De inspectie heeft gebruik gemaakt van databestanden die opgebouwd zijn uit de beoordelingen van inspecteurs in de periode 2003-2007.

Het basisonderwijs in het noorden

Het basisonderwijs in de drie noordelijke provincies blijft achter bij de rest van Nederland. De afstand tot het landelijk gemiddelde is in Drenthe en Fryslân groter dan in Groningen.

- Van de noordelijke basisscholen is 17 procent zeer zwak of zwak (landelijk 10 procent).
- Op 11 procent van de scholen presteren leerlingen onvoldoende aan het eind van het basisonderwijs (landelijk 4 procent). Tussentijdse prestaties zijn onvoldoende op 18 procent van de scholen (landelijk 8 procent).
- De noordelijke basisscholen, vooral de zeer zwakke en zwakke, blijven achter op de kwaliteit van de uitleg door leraren en de kwaliteit van zorg en begeleiding.

Het basisonderwijs in het noorden verschilt op enkele punten van de rest van Nederland:

- Er zijn minder gewogen leerlingen (14 procent, landelijk 19 procent). Allochtone achterstandsléerlingen komen weinig voor.
- Er zijn veel meer kleine scholen: 42 procent heeft minder dan honderd leerlingen (landelijk 17 procent). De landelijke trend dat kleinere basisscholen vaker zeer zwak of zwak zijn, is in het noorden niet zo duidelijk aanwezig. Ook grotere scholen zijn relatief vaak zeer zwak of zwak.
- Er zijn veel meer openbare scholen. De landelijke trend dat openbare scholen vaker zeer zwak of zwak zijn dan katholieke of christelijke scholen is in het noorden alleen in Fryslân herkenbaar.

Op bestuurlijk niveau kent het noorden minder eenpitters (36 procent, landelijk 47 procent). Noordelijke besturen hebben vaker basisscholen onder hun hoede die risico's laten zien voor de schoolloopbaan van leerlingen of die personele risico's hebben dan besturen elders. Dit stelt hogere eisen aan de bestuurskracht. Bij een meerderheid van de noordelijke besturen zijn verbeteringen wenselijk ten aanzien van de verdeling van bevoegdheden, het extern afleggen van verantwoording en de selectie van bestuurders.

Het voortgezet onderwijs in het noorden

Het voortgezet onderwijs in het noorden verschilt minder van de rest van het land dan het basisonderwijs.:

- De noordelijke scholen voor voortgezet onderwijs zijn minder vaak zwak of zeer zwak (10 procent) dan landelijk (14 procent).
- De opbrengsten verschillen per provincie. In Drenthe is het rendement van de bovenbouw van opleidingen relatief laag. Friese scholen hebben relatief lage examencijfers in enkele leerwegen van het vmbo. Groningen bereikt relatief lage opbrengsten in havo en vwo.
- De noordelijke scholen wijken wat het onderwijsleerproces betreft nauwelijks af van het landelijk beeld.

Uit andere bronnen dan de inspectiegegevens blijken enkele verschillen tussen het noordelijk voortgezet onderwijs en de rest van Nederland:

- Er gaan meer leerlingen naar het praktijkonderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs (vooral in Groningen).
- Er gaan minder leerlingen naar havo en vwo (vooral in Fryslân).
- In de verschillende opleidingen slagen minder leerlingen, vooral in het vmbo.
- Sommige gemeentes, vooral in Oost-Groningen, hebben hoge percentages voortijdig schoolverlaters.

Mogelijke verklaringen en de noodzaak tot verbetering

Mogelijke verklaringen van de onderwijsachterstanden in het noorden zijn de lagere inkomens, het lagere voorzieningenniveau, de relatief weinig gedifferentieerde beroepenstructuur en de afwezigheid van hoger opgeleiden, de taalachtergrond en de lage verwachtingen van ouders. Het is mogelijk dat sommige van deze factoren voor een ongunstige startpositie van leerlingen zorgen. Ze verklaren de situatie in het onderwijs in het noorden echter zeker niet volledig. Zo corrigeert de inspectie voor sociaal milieu al bij het beoordelen van opbrengsten: noordelijke scholen doen het dus, ook na die correctie, minder goed dan qua leerlingbevolking vergelijkbare scholen elders. Bovendien kunnen de genoemde factoren al helemaal niet verklaren waarom de didactische kwaliteit op scholen in het noorden achterblijft. Uit deelnamecijfers aan het speciaal (basis)onderwijs blijkt dat noordelijke basisscholen even veel leerlingen verwijzen als scholen elders in het land. Verder zijn de personele problemen vergelijkbaar met scholen elders, zodat ook deze factor als verklaring afvalt.

Scholen in het noorden zijn vaak klein en moeten dus combinatieklassen vormen. Het is mogelijk dat dit type klassen te veel leraren voor problemen stelt op het gebied van klassenmanagement. Het goed verdelen van de instructietijd kan een probleem zijn, dat mogelijk weerspiegeld wordt in de ongunstige beoordelingen van de inspectie voor de kwaliteit van de uitleg door leraren.

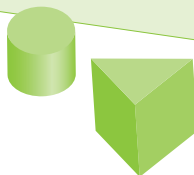
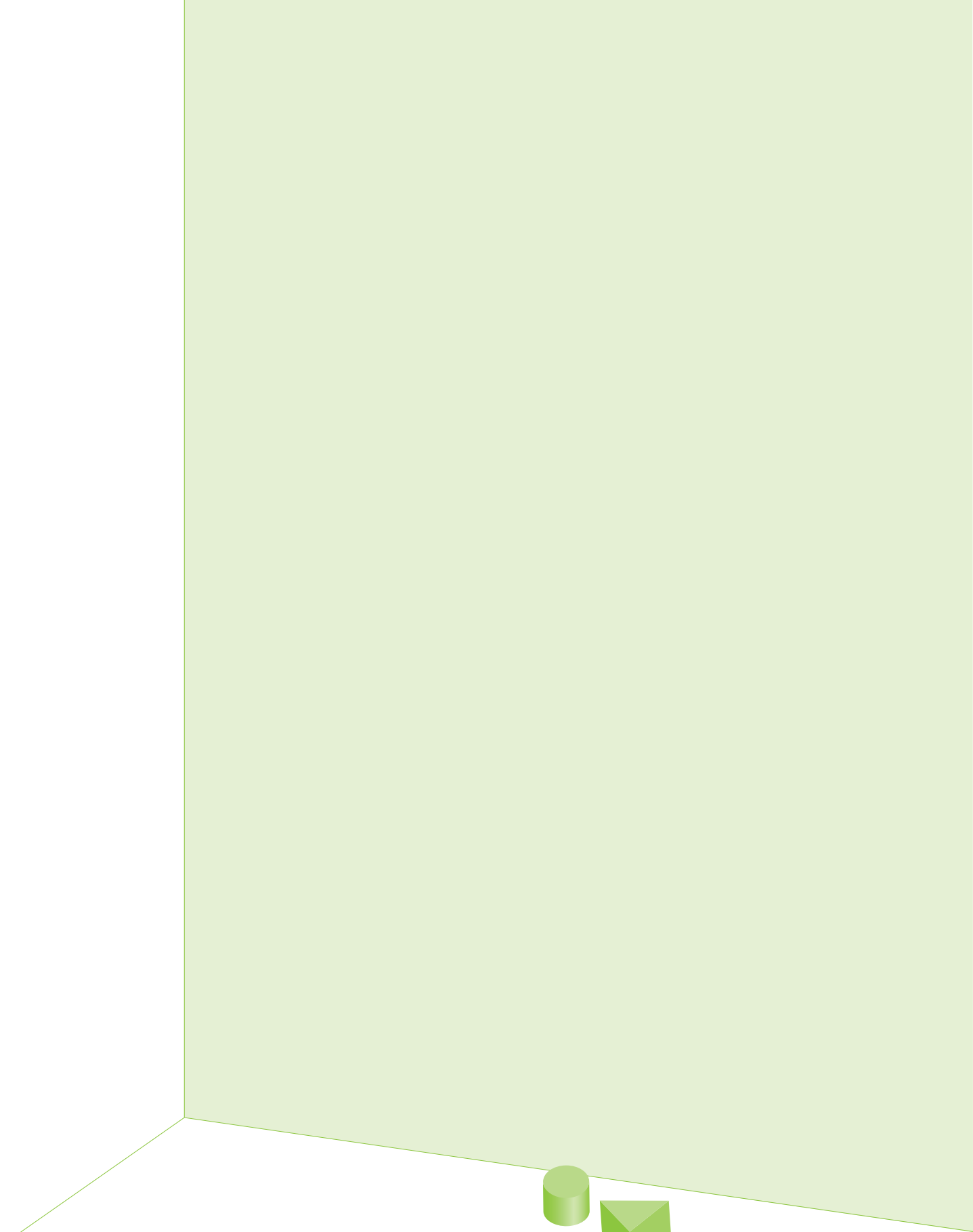
Het is ook mogelijk dat leraren, schoolleiders en bestuurders slechte prestaties te gemakkelijk accepteren en te weinig onderzoeken waar ze door veroorzaakt worden (Inspectie, 2008). Dat kan liggen aan lage verwachtingen en een gebrek aan reflectie op de eigen effectiviteit. Op noordelijke basisscholen zijn de tussentijdse

opbrengsten vaak onvoldoende. Als dit niet onderkend wordt als een probleem van de school, verklaart dit samen met de tekortschietende leerlingenzorg waarom eindopbrengsten ook vaak onvoldoende zijn.

Welke verklaringen ook gezocht worden voor de achterblijvende prestaties in het noorden, feit is dat het eerst en vooral van belang is de kwaliteit van scholen aan te pakken. De inspectiegegevens bieden aanknopingspunten voor verbeteringen. Die moeten zich niet alleen richten op het didactisch handelen van leraren, maar ook op de zorg en begeleiding. Aandacht van schoolleiders en bovenschoolse directies is nodig om deze activiteiten op een hoger plan te brengen.

Bij het verbeteren van het onderwijs is een kritische analyse van leerlingprestaties van groot belang. Een dergelijke biedt leraren inzicht in de effectiviteit van hun didactisch handelen. Bovendien levert een analyse aanknopingspunten voor de inrichting van de leerlingenzorg en voor verbeteringen op schoolniveau. Ten slotte kan een kritische analyse te lage verwachtingen van leraren en ouders corrigeren.

De inspectiegegevens bieden vooral aangrijpingspunten voor verbetering in het basisonderwijs, maar ook in het voortgezet onderwijs zijn verbeteringen nodig. In ieder geval zou het voortgezet onderwijs er op bedacht moeten zijn, zeker gezien het feit dat er relatief weinig leerlingen naar het havo en vwo gaan, dat een deel van de leerlingen wellicht onderpresteert.

1 Inleiding

Op verzoek van de staatssecretaris voor primair onderwijs en kinderopvang heeft de Inspectie van het Onderwijs in 2008 onderzoek gedaan naar de kwaliteit van het basisonderwijs in de drie noordelijke provincies. De aanleiding tot dit onderzoek was de constatering dat een groot deel van de zeer zwakke basisscholen in deze provincies ligt. Op initiatief van de inspectie is vervolgens ook het voortgezet onderwijs in de noordelijke provincies betrokken in de analyses.

Doel van het onderzoek is bestuurders met behulp van inspectiegegevens meer inzicht te geven in de onderwijssituatie in het noorden, als basis voor gerichte verbeteringen.

1.1 Opzet van het onderzoek

Voor dit onderzoek zijn geen nieuwe gegevens verzameld. De inspectie heeft beschikbare databestanden gebruikt, die de beoordelingen van inspecteurs bevatten uit de periode 2003-2007 (de tweede bestandsopname), de periode waarin de inspectie alle scholen in Nederland opnieuw onderzocht. Soms zijn scholen meer dan een keer onderzocht, bijvoorbeeld als ze ongunstig waren beoordeeld en intensiever toezicht kregen dan andere scholen. Ook zijn sommige scholen omwille van steekproeven voor thematische onderzoeken vaker bezocht. De laatst gegeven beoordeling is in de analyses betrokken.

Naast de informatie uit het toezicht zijn gegevens gebruikt die scholen in 2006 aan de inspectie hebben verstrekt, onder meer over de personele situatie op dat moment en de sociale veiligheid. Ten slotte zijn gegevens afkomstig van Cfi benut, bijvoorbeeld over de grootte van scholen.

Een deel van de analyses heeft betrekking op zeer zwakke basisscholen. Deze groep verandert voortdurend van samenstelling, omdat sommige scholen van de lijst verdwijnen en nieuwe worden toegevoegd. Januari 2008 is als peildatum aangehouden.

In deze rapportage blijven scholen voor speciaal basisonderwijs, speciaal onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs buiten beschouwing. Voor deze scholen geldt een afwijkende toezichtssystematiek, die vergelijkingen bemoeilijkt.

Alle gegevens in deze rapportage betreffen de gehele populatie van basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs. Er is dus geen sprake van steekproeven en daarom zijn geen significantietoetsingen uitgevoerd. In de tabellen is wel aangegeven of verschillen, bijvoorbeeld tussen provincies en het landelijk beeld, vijf procentpunten of meer bedragen. Bij vergelijkingen die op kleine aantallen scholen betrekking hebben, is tien procentpunten of meer aangehouden.

In het kader van dit onderzoek is een deelstudie uitgevoerd naar de besturen van basisscholen in de noordelijke provincies (Wiersma, 2008). Een samenvatting van de bevindingen uit deze deelstudie is in deze rapportage opgenomen.

De gegevens uit het inspectietoezicht op basisscholen lenen zich beter voor analyses dan de gegevens uit het voortgezet onderwijs. In het basisonderwijs hebben beoordelingen van inspecteurs praktisch altijd betrekking op een individuele basisschool. In het voortgezet onderwijs beoordeelde de inspectie tot 2008 niet op het niveau van afzonderlijke opleidingen (zoals vmbo, havo of vwo), maar op het niveau van een vestiging of een scholengemeenschap. De gegevens zijn daardoor minder geschikt voor vergelijkingen. De rapportage heeft om deze reden grotendeels betrekking op het basisonderwijs.

De gegevens op schoolniveau hebben voor het basisonderwijs betrekking op:

- landelijk: 6.783 basisscholen;
- noorden: 1.089 basisscholen:
  - 296 in Drenthe;
  - 473 in Fryslân;
  - 320 in Groningen.

Op het niveau van schoolbesturen in het basisonderwijs hebben de gegevens betrekking op:

- landelijk: 1.416 schoolbesturen;
- noorden: 157 schoolbesturen:
  - 30 in Drenthe;
  - 84 in Fryslân;
  - 42 in Groningen;
  - één bestuur dat provinciegrenzen overstijgt.

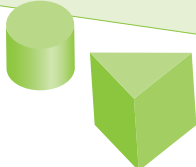
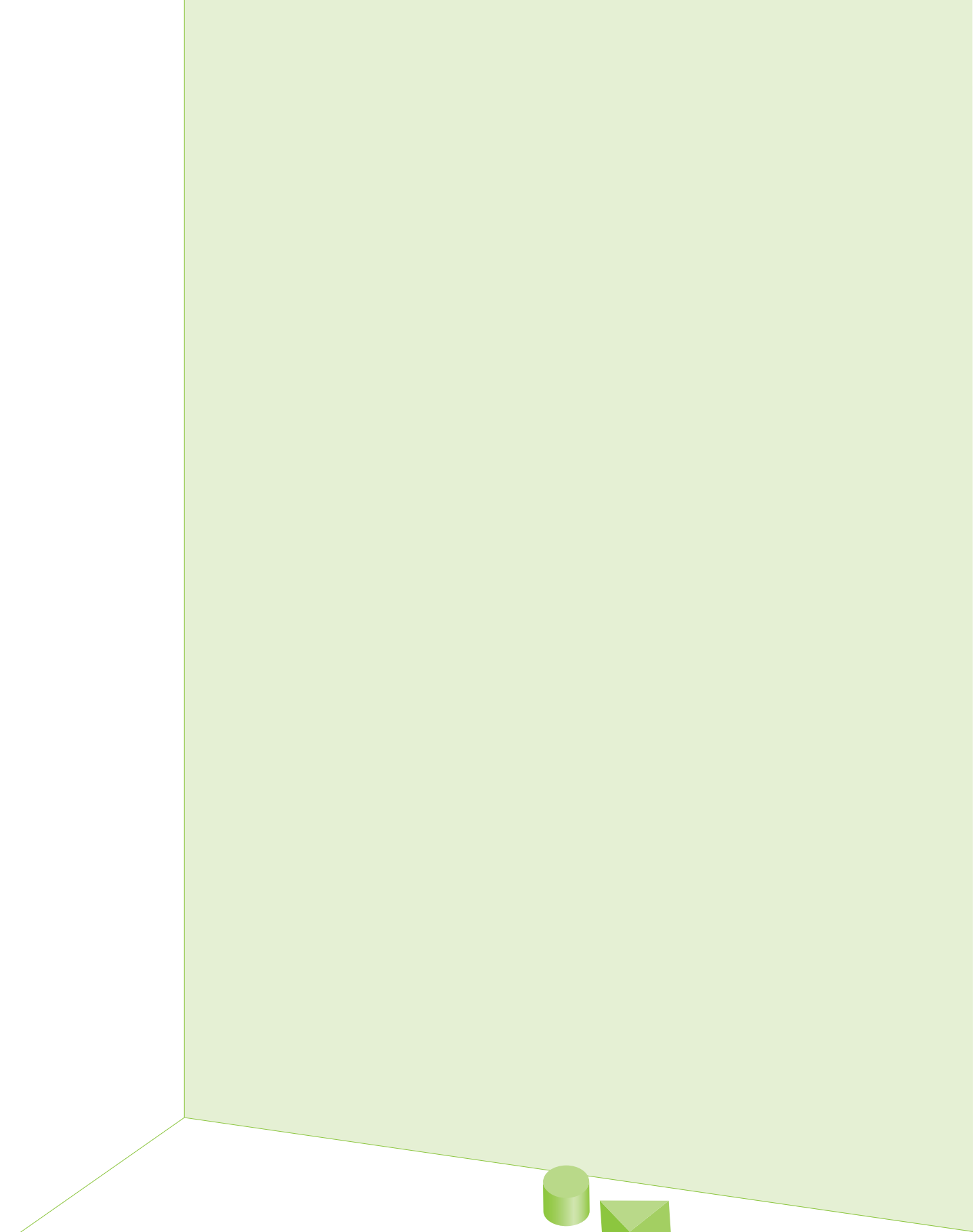
De gegevens op schoolniveau hebben voor het voortgezet onderwijs betrekking op:

- landelijk: 1.075 scholen voor voortgezet onderwijs;
- noorden: 138 scholen voor voortgezet onderwijs:
  - 32 in Drenthe;
  - 54 in Fryslân;
  - 52 in Groningen.

1.2 Opbouw van de rapportage

Hoofdstuk 2 geeft een korte schets van bevindingen uit andere bronnen dan de inspectie over de kwaliteit van het onderwijs in het noorden van Nederland. Hoofdstuk 3 gaat in op de kwaliteit van het basisonderwijs in het noorden, hoofdstuk 4 beschrijft kort het voortgezet onderwijs. Hoofdstuk 5 bevat de belangrijkste conclusies van dit onderzoek.

2 Achtergrond

Dit hoofdstuk beschrijft informatie over het onderwijs in de noordelijke provincies uit andere gegevensbronnen dan de toezichtgegevens van de inspectie. Eerst komen deelnamecijfers en prestaties in het noorden aan de orde (2.1), daarna de mogelijke rol van externe en interne factoren (2.2). Het hoofdstuk sluit af met een korte samenvatting (2.3).

2.1 Deelnamecijfers en prestaties

Basisonderwijs

Deelnamecijfers

Op basis van Cfi-gegevens (teldatum 1 oktober 2007) is berekend hoeveel procent van de leerlingen in de basisschoolleeftijd naar een basisschool, een school voor speciaal basisonderwijs of een school voor speciaal onderwijs gaat (tabel 2.1).

In Nederland zit 5 procent van de leerlingen in het speciaal (basis)onderwijs. Het noorden wijkt daar nauwelijks van af, maar er zijn verschillen tussen de drie provincies: Drenthe houdt een hoger percentage leerlingen vast op gewone basisscholen dan Fryslân en Groningen. Fryslân heeft meer leerlingen in het speciaal basisonderwijs en in het speciaal onderwijs dan landelijk. Groningen wijkt af door een hoger percentage leerlingen in het speciaal onderwijs.

Tabel 2.1 Verdeling van leerlingen in de basisschoolleeftijd over schoolsoorten (landelijk, Noord-Nederland, per provincie), in percentages

	Landelijk	Noorden	Drenthe	Fryslân	Groningen
Basisonderwijs	95.0	95.1	96.6	94.5	94.5
Speciaal basisonderwijs	2.8	2.7	2.4	3.0	2.5
Speciaal onderwijs	2.2	2.2	1.0	2.5	3.0
Totaal	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Bron: Cfi, teldatum 1 oktober 2007

Prestaties

Verschillende onderzoeken naar prestaties van leerlingen in de noordelijke provincies tonen aan dat leerlingen in het noorden lager presteren dan elders in Nederland.

- Schoolprestaties zijn het meest uitgebreid onderzocht in Fryslân. Van Ruyven (2003, 2004, 2006) toonde aan dat taal- en rekenprestaties van leerlingen op Friese basisscholen aanvankelijk, als ze in groep 4 zitten, nauwelijks verschillen van gemiddelde prestaties in Nederland en soms zelfs hoger zijn. Dat verandert echter naarmate leerlingen langer op de basisschool zitten. In groep 7 presteren ze minder goed bij taal en rekenen, maar de achterstanden bij taal zijn het grootste. De leerlingen hebben natuurlijk vorderingen geboekt tussen groep 4 en groep 7, maar die ze zijn kleiner dan de vorderingen van de gemiddelde Nederlandse leerling. Dat geldt het sterkste voor de achterstandsleerlingen.
- Volgens Van der Vegt en Van Velzen (2002) presteren autochtone achterstandsleerlingen (leerlingen met het leerlinggewicht 1.25) in het noorden slechter dan

1.25-leerlingen elders. Ook de leerlingen zonder leerlinggewicht (1.00-leerlingen) presteren slechter. In Drenthe, zo blijkt uit een analyse van gegevens uit het Prima-cohortonderzoek, liggen 1.25-leerlingen in groep 8 bij taal en begrijpend lezen vier maanden achter op de landelijke vergelijkingsgroep van 1.25-leerlingen en bij rekenen twee maanden. Hun achterstand op de landelijke vergelijkingsgroep van 1.00-leerlingen is bij taal en begrijpend lezen een jaar en bij rekenen zeven maanden. In Fryslân bestaat een vergelijkbaar prestatiebeeld. Uitspraken over de provincie Groningen zijn niet mogelijk omdat er te weinig scholen in de steekproef van het Prima-cohortonderzoek zaten (Van der Vegt & Van Velzen, 2002).

- Jepma, Klopogge en Van der Vegt (2006) onderzochten of leerlingen op achttien Drentse basisscholen beter presteerden na deelname van de scholen aan het Onderwijskansenplan. Ze constateren dat prestaties in de onder- en middenbouw wel verbeteren, maar leerlingen in de bovenbouw liggen nog steeds achter op het landelijk gemiddelde niveau, vooral bij begrijpend lezen. De achterstand van 1.25-leerlingen op 1.00-leerlingen is verkleind, maar niet verdwenen.

Voortgezet onderwijs

Deelnamecijfers

Op basis van cijfers uit de jeugdmonitor van het programmaministerie voor Jeugd en Gezin (CBS, 2008) is berekend hoe de leerlingen in het voortgezet onderwijs verdeeld zijn over opleidingen (tabel 2.2).

Tabel 2.2 Verdeling van leerlingen voortgezet onderwijs over opleidingen (landelijk, Noord-Nederland, per provincie), in percentages

	Landelijk	Noorden	Drenthe	Fryslân	Groningen
Praktijkonderwijs	2.8	3.6	3.2	3.1	4.5
Voortgezet speciaal onderwijs	2.9	2.3	2.0	1.9	3.0
Eerste fase voortgezet onderwijs	30.1	33.8	32.2	35.6	33.2
Vmbo	24.8	25.3	25.3	27.0	23.3
Havo	17.6	16.4	18.3	15.5	15.8
Vwo	21.8	18.6	19.9	16.9	20.2
Totaal	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Bron: CBS Jeugdmonitor 2007-2008

Landelijk zit in totaal 5.7 procent van de leerlingen op het praktijkonderwijs of het voortgezet speciaal onderwijs. In het noorden is dat percentage iets hoger (5.9), maar in de provincie Groningen is het aanzienlijk hoger (7.5). In Drenthe en Fryslân maken minder leerlingen gebruik van het voortgezet speciaal onderwijs dan landelijk, terwijl Groningen rond het landelijk percentage zit. Maar in Groningen gaan weer veel leerlingen naar het praktijkonderwijs.

Landelijk zit 39.4 procent van de leerlingen in het havo en vwo, in het noorden is dat 35 procent. Vooral Fryslân blijft achter, met 32.4 procent van de leerlingen in deze opleidingen. Andere bronnen bevestigen dit beeld (De Boer, 2006; Groninger provinciale monitor, 2006; Drentse basismonitor, 2008).

Adviezen

De Boer, Van der Werf, Bosker en Jansen (2006) constateren op basis van gegevens uit het VOCL-cohort 1999 dat leerlingen in Fryslân aan het eind van de basisschool bij gelijke prestaties lagere adviezen voor het voortgezet onderwijs krijgen dan leerlingen elders in Nederland. Onder advisering treedt meer op bij laag en bij hoog presterende leerlingen dan bij de middengroep. Onder advisering heeft vanzelfsprekend gevolgen voor de schoolloopbaan: leerlingen eindigen op een lager niveau of ze doen er langer over om een bepaald niveau te bereiken.

Slaagpercentages

De Groninger provinciale monitor vermeldt slaagpercentages in het voortgezet onderwijs die gebaseerd zijn op gegevens van het CBS (tabel 2.3). De cijfers laten verschillen zien tussen het noorden van Nederland en Nederland als geheel.

Tabel 2.3 Slaagpercentages voortgezet onderwijs Noord-Nederland en Nederland (schooljaar 2003/2004)

% geslaagden	Nederland	Noord Nederland
Lwoo	79	75
Vmbo basisberoepsgericht	87	81
Vmbo kaderberoepsgericht	90	89
Vmbo gemengde leerweg	87	82
Vmbo theoretische leerweg	89	91
Havo	87	85
Vwo	91	90

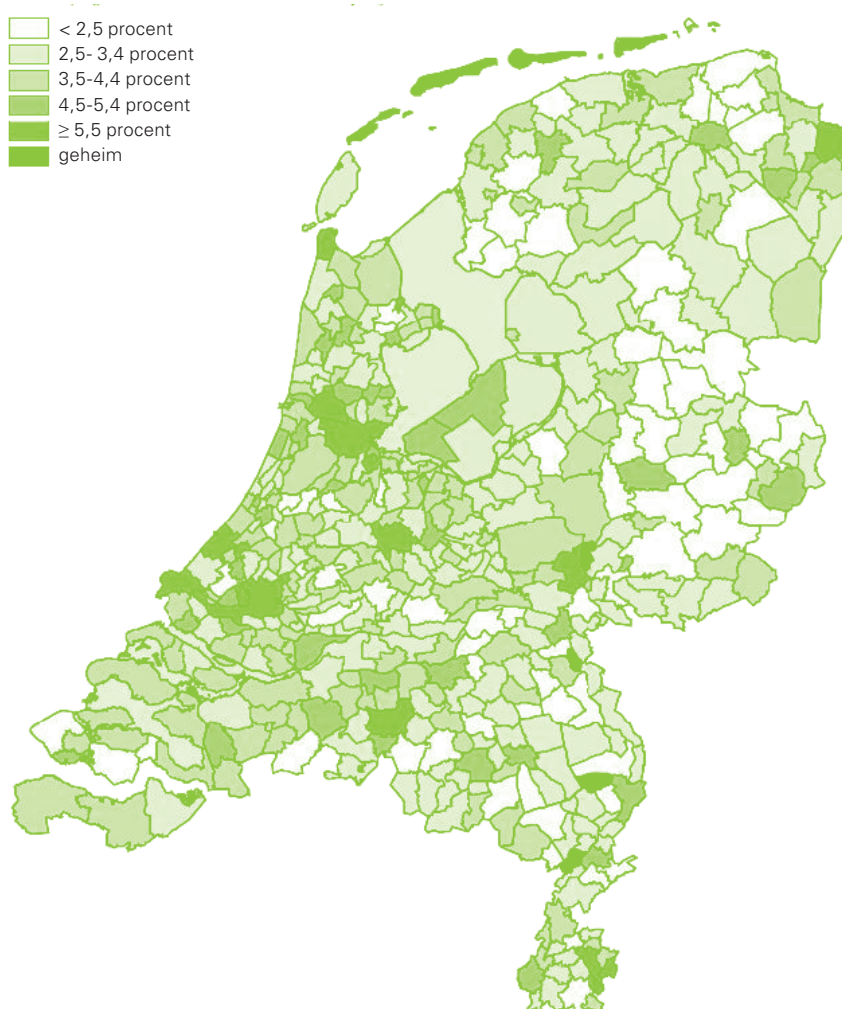
Bron: Groninger provinciale monitor (2006)

Op alle opleidingen zijn de slaagpercentages in het noorden lager dan de slaagpercentages voor geheel Nederland. De enige uitzondering is de theoretische leerweg in het vmbo. Verder zijn de verschillen in de leerwegen van het vmbo veel groter dan die op havo en vwo.

Voortijdig schoolverlaten

Het voortijdig schoolverlaten uit het vmbo en het mbo verschilt in het noorden zeer sterk van gemeente tot gemeente (CBS, 2008; zie figuur 2.1). In sommige gemeenten valt minder dan 2.5 procent van de leerlingen uit, in andere gemeenten gaat het om meer dan 5.5 procent. De voortijdige schooluitval is voor het noorden het hoogst in Oost-Groningen. In de provincie Groningen hebben ook meer jongeren tussen 15 en 24 jaar een Wajong-uitkering (2.2 procent) dan landelijk gemiddeld (1.6 procent; Groninger provinciale monitor, 2006).

Figuur 2.1 Voortijdig schoolverlaten vanuit vmbo en mbo per gemeente, 2005/2006

Bron: Landelijke Jeugdmonitor, CBS Onderwijsstatistieken (2008)

De gegevens over het voortgezet onderwijs in het noorden laten geen rooskleurig beeld zien. Leerlingen zitten vaker in het praktijkonderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs (vooral in Groningen) en minder vaak in het havo en het vwo (vooral in Fryslân) dan landelijk. Leerlingen slagen bovendien minder vaak voor hun eindexamen dan landelijk, vooral in het vmbo. Het percentage voortijdig schoolverlaters varieert sterk per gemeente, maar ligt in sommige noordelijke gemeenten boven 5 procent.

2.2 Externe en interne factoren die van invloed zijn op prestaties

Veel rapportages over het onderwijs in het noorden van Nederland proberen factoren te benoemen die mogelijk van invloed zijn op prestaties van leerlingen. Daarbij is een onderscheid te maken tussen externe factoren, ofwel factoren die buiten het onderwijs liggen, en interne factoren, die het onderwijs zelf betreffen.

Externe factoren

Inkomens en voorzieningen

Volgens de Groninger provinciale monitor (2006) hebben de drie noordelijke provincies de laagste besteedbare inkomens van Nederland. Het gemiddelde besteedbare inkomen is 21.100 euro, maar ligt in de noordelijke provincies onder 20.000 euro. Groningen scoort het laagste met 19.200 euro.

De noordelijke provincies hebben volgens een index van het Sociaal Cultureel Planbureau ook een relatief laag voorzieningenniveau. Postcodegebieden met het hoogste voorzieningenniveau hebben winkels, een basisschool, een huisarts, een bibliotheek, sociaal-culturele centra en sportgelegenheden. In Nederland zit 53 procent van de postcodegebieden op dit niveau, maar in de noordelijke provincies is het percentage aanzienlijk lager (Drenthe 30 procent, Fryslân 26 procent en Groningen 38 procent).

Sociaal milieu: autochtone achterstandsleerlingen

Enkele jaren geleden kwam de groep van autochtone achterstandsleerlingen (1.25-leerlingen) in de belangstelling, nadat het beleid zich jarenlang vooral had gericht op de allochtone achterstandsleerlingen (1.90-leerlingen). Bij de 1.25-leerlingen lopen de prestaties over de jaren heen terug, terwijl de allochtone 1.90-leerlingen aan een inhaalslag bezig zijn. Volgens Vogels en Bronneman-Helmerts (2003) is de achterstand van 1.25-leerlingen op leerlingen die hoger opgeleide ouders hebben tussen 1994 en 2000 toegenomen met 10 procent. Dergelijke bevindingen hebben inmiddels geleid tot een aanpassing van de gewichtenregeling.

De leerlingbevolking op scholen in het noorden is anders samengesteld dan in de rest van Nederland: er zijn meer autochtone achterstandsleerlingen. Landelijk maakt deze groep 12.8 procent van de leerlingbevolking uit, maar in Drenthe gaat het om 14.6 procent van de leerlingen, in Fryslân om 17.7 procent en in Groningen om 15.5 procent (Vogels & Bronneman-Helmerts, 2003). Er zijn maar weinig scholen waar praktisch alle leerlingen tot deze groep behoren (1 procent van alle Nederlandse basisscholen), in tegenstelling tot zwarte scholen waar praktisch alle leerlingen 1.90-leerlingen zijn (7 procent). De autochtone achterstandsleerlingen zijn veel gelijkmatiger over het onderwijs verspreid: de meeste basisscholen hebben tussen 1 en 25 procent autochtone achterstandsleerlingen. (Vogels & Bronneman-Helmerts, 2003).

Dat 1.25-leerlingen in het noorden niet alleen achterblijven in vergelijking met leerlingen met hoger opgeleide ouders, maar ook bij andere 1.25-leerlingen in Nederland, wordt soms verklaard door te wijzen op het gegeven dat ook de 1.00-leerlingen in het noorden uit relatief laag opgeleide milieus komen, al is hen dan ook volgens

de geldende definitie het gewicht 1.00 toegekend. Voor hoger opgeleiden is er in het noorden weinig werk, dus deze groep trekt weg en daardoor is er minder differentiatie in de beroepsstructuur. In het noorden zou daardoor ook minder spreiding in opleidingsniveau bestaan en achterstandsleerlingen missen hierdoor mogelijk de leerlingen uit de echt hogere milieus aan wie ze zich kunnen optrekken. De indeling in gewichten brengt dit type verschillen echter niet aan het licht (Vogels & Bronneman-Helmers, 2003; vergelijk ook Godlieb, 2008).

Taalachtergrond

Vaak wordt verondersteld dat leerlingen die thuis Fries, Drents of Gronings spreken hierdoor benadeeld worden in hun schoolcarrière. Volgens Van Ruijven (2006) is Fries als thuistaal echter geen factor die prestatieverschillen verklaart. Ook andere onderzoekers vinden geen steun voor de veronderstelde negatieve invloed van Fries of een streektaal. Leerlingen die thuis een sterker van het Nederlands afwijkende buitenlandse taal spreken, ondervinden daarvan daarentegen wel een negatieve invloed (Vogels & Bronneman-Helmers, 2003; Vogels, 2006).

Lage verwachtingen van ouders

Volgens Van der Vegt en Van Velzen (2002) is er in het algemeen in regio's die uit kleine steden en plattelandsgebieden bestaan, zoals het noorden, een geringere gerichtheid op presteren. Dat zou kunnen liggen aan de arbeidsmarkt, die vooral werk biedt aan laaggeschoolden. Wie in de regio wil blijven, ziet mogelijk weinig noodzaak om zich verder te ontwikkelen: een lagere opleiding is immers voldoende om werk te vinden. De Boer e.a. (2006) vonden inderdaad dat Friese ouders een lager aspiratieniveau hebben dan gemiddeld. Zo is het streefniveau in Fryslân bij ouders van leerlingen die laag presteren hooguit vmbo-theoretische leerweg terwijl dat gemiddeld mavo-havo is. Ouders van leerlingen in Fryslân die goed presteren streven hooguit naar een havo-niveau, terwijl dat gemiddeld vwo is. Het lage aspiratieniveau zou er toe kunnen leiden dat ouders vaker kiezen voor vmbo dan voor havo of vwo, mede omdat het vmbo vaker dichtbij huis is en leerlingen voor havo of vwo moeten reizen (Vogels & Bronneman-Helmers, 2003).

Interne factoren

Kleine scholen en combinatieklassen

Scholen in het noorden zijn veel vaker klein dan elders in Nederland (zie ook hoofdstuk 3). Kleine scholen hebben vaker combinatiegroepen, die leraren als zwaarder ervaren dan enkelvoudige groepen en die de instructietijd per groep beperken. Er zijn door de geringe hoeveelheid personeel bovendien minder mogelijkheden om de leerlingenzorg vorm te geven. Bij ziekte van leraren zijn er eerder problemen om invallers te vinden en dat kan weer ten koste gaan van de instructietijd (Vogels & Bronneman-Helmers, 2003; Vogels, 2006).

Over de effectiviteit van combinatieklassen lopen de meningen uiteen. Volgens Veenman (1996) presteren leerlingen in deze klassen even goed als leerlingen in enkelvoudige klassen. Volgens Russell, Rowe en Hill (1998) zijn er echter wel aanwijzingen voor negatieve effecten op prestaties. Bovendien zouden combinatieklassen de motivatie van leraren verlagen en een (te) sterk beroep doen op zelfstandigheid van leerlingen.

Lage verwachtingen van leraren

Naast de lage verwachtingen van ouders in de noordelijke regio wordt ook gewezen op lage verwachtingen bij leraren, die daardoor hun leerlingen weinig stimuleren tot presteren (De Boer e.a., 2006). Van der Vegt en Van Velzen (2002) wijzen er op dat leraren die meer ambitie hebben soms stuklopen op de lage verwachtingen bij hun collega's en weer vertrekken of zich aanpassen. Volgens Jepma e.a. (2006) zijn leraren wel eens bevooroordeeld in hun lage verwachtingen omdat ze broertjes en zusjes ook al hebben lesgegeven en soms zelfs ook de ouders van hun huidige leerlingen.

Didactische knelpunten

Naast de lage verwachtingen noemen Jepma e.a. (2006) ook didactische knelpunten op noordelijke, in dit geval Drentse scholen. Op Drentse scholen die meededen aan het Onderwijskansenplan waren leraren er bijvoorbeeld niet van op de hoogte dat leren lezen op avi-2 niveau voor veel leerlingen vrij snel haalbaar is als de hele leesmethode wordt behandeld. Ook bleek differentiatie op de scholen vaak een probleem, evenals collegiale consultatie.

Volgens Van Ruijven (2006) schiet vooral het onderwijs in de bovenbouw van de basisschool te kort. Zij acht een meer opbrengstgerichte cultuur nodig, evenals planmatiger werken. Ook Jepma e.a. (2006) wijzen vooral op de noodzaak het onderwijs in de bovenbouw van de basisschool te verbeteren.

2.3 Samenvatting

De verkenning van literatuur over het onderwijs in het noorden leidt tot de volgende bevindingen voor het basisonderwijs:

- In Fryslân zitten meer leerlingen in het speciaal basisonderwijs en in Groningen meer in het speciaal onderwijs dan landelijk, in Drenthe gaan juist minder leerlingen dan landelijk naar deze onderwijsvormen.
- De taal- en rekenprestaties van leerlingen op noordelijke basisscholen blijven achter bij het landelijk gemiddelde prestatieniveau.

Voor het voortgezet onderwijs is het volgende geconstateerd:

- In het noorden zitten meer leerlingen in het praktijkonderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs, vooral in de provincie Groningen.
- In het noordelijke voortgezet onderwijs nemen procentueel minder leerlingen dan landelijk deel aan het havo en het vwo, vooral in de provincie Fryslân.
- Bij de overgang naar het voortgezet onderwijs is in Fryslân soms sprake van onderadvisering, waardoor de schoolloopbaan van leerlingen nadelig wordt beïnvloed.
- In de opleidingen van het voortgezet onderwijs in het noorden slagen minder leerlingen dan landelijk, vooral in het vmbo.
- Voortijdig schoolverlaten verschilt in het noorden sterk van gemeente tot gemeente; in het noorden is Oost-Groningen op dit gebied de meest problematische regio.

Ter verklaring van de onderwijsachterstanden van het noorden wordt vaak gewezen op externe factoren die niet of nauwelijks door het onderwijs te beïnvloeden zijn:

- de hoogte van inkomens;
- het niveau van voorzieningen;
- het sociaal milieu;
- de taalachtergrond;
- de lage verwachtingen van ouders.

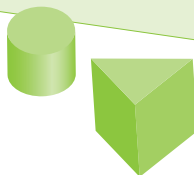
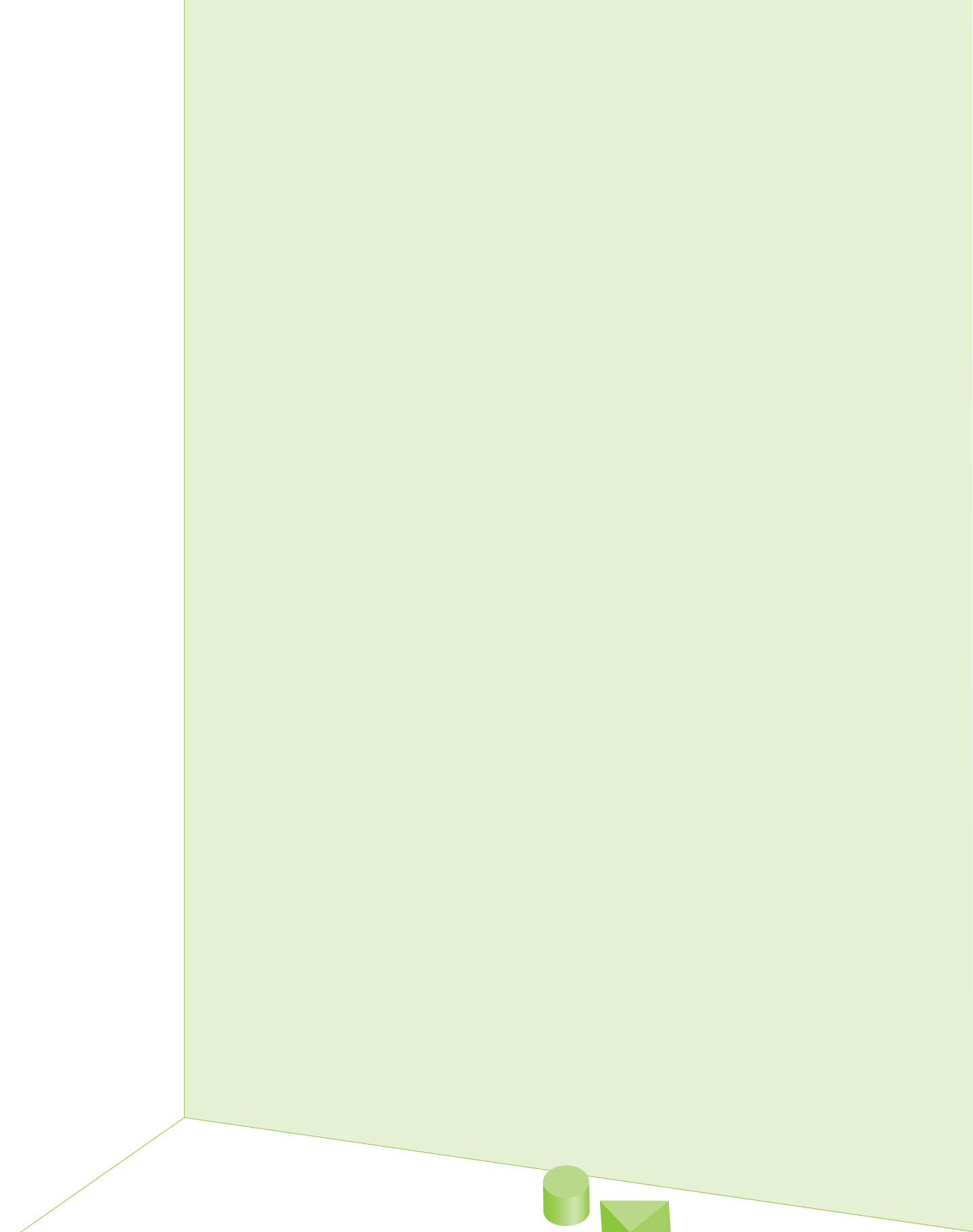
Interne factoren, die dichterbij het onderwijs liggen en die in principe wel beïnvloedbaar zijn, worden eveneens genoemd:

- de schoolgrootte en de samenstelling van klassen;
- de lage verwachtingen van leraren;
- didactische knelpunten in het noordelijke onderwijs.

De inspectiegegevens in de volgende hoofdstukken bieden een nader inzicht in de resultaten van het onderwijs en in de didactische knelpunten in de drie noordelijke provincies.

3 De kwaliteit van het basisonderwijs in het noorden van Nederland

Dit hoofdstuk beschrijft de kwaliteit van de basisscholen in de drie noordelijke provincies. Eerst schetst paragraaf 3.1 de bredere context van het onderwijs in Drenthe, Fryslân en Groningen op basis van inspectiegegevens. Paragraaf 3.2 geeft een algemeen beeld van de kwaliteit van de noordelijke basisscholen, die worden afgezet tegen het landelijk beeld. Daarna wordt ingezoomd op de schoolbesturen (3.3), de zwakke en zeer zwakke basisscholen in het noorden (3.4) en de kleine basisscholen in het noorden (3.5). Het hoofdstuk sluit af met een samenvatting (3.6).

3.1 De context van het onderwijs

In deze paragraaf wordt kort stilgestaan bij de context van het basisonderwijs in het noorden van Nederland. Daarbij gaat het om het aantal en de grootte van besturen en basisscholen, de verdeling van basisscholen over denominaties en de samenstelling van de leerlingbevolking.

Besturen

In het basisonderwijs zijn in Nederland in 2006 in totaal 1.416 schoolbesturen actief. Bijna de helft hiervan, 47 procent, is een eenpitter, dat wil zeggen dat het bestuur verantwoordelijk is voor één school (Inspectie van het Onderwijs, 2008). In de noordelijke provincies worden basisscholen bestuurd door 157 besturen (Wiersma, 2008), waarvan een derde eenpitter is (tabel 3.1a). Vooral in Drenthe en Groningen is het percentage eenpitters lager dan landelijk.

Tabel 3.1a Percentages eenpitter- en meerpitterbesturen in het basisonderwijs (landelijk, Noord-Nederland, per provincie)

	Landelijk	Noorden	Drenthe	Fryslân	Groningen
Meerpitterbesturen	53	64	73	58	75
Eenpitterbesturen	47	36	27	42	25
Totaal	100	100	100	100	100

Schoolgrootte

De grootte van basisscholen in de noordelijke provincies wijkt af van het patroon elders in Nederland (tabel 3.1b). Gemiddeld genomen telt een noordelijke basisschool 146 leerlingen, terwijl het landelijk gemiddelde 225 is. Vooral in Fryslân zijn scholen kleiner dan elders.

Tabel 3.1b Gemiddeld aantal leerlingen per basisschool (landelijk, Noord-Nederland, per provincie)

	Landelijk	Noorden	Drenthe	Fryslân	Groningen
Gemiddeld aantal leerlingen per basisschool	225	146	159	134	154

Denominatie

De basisscholen in het noorden verschillen qua denominatie zeer sterk van het landelijke beeld (tabel 3.1c). Er zijn veel meer openbare basisscholen in het noorden. Vooral in Drenthe en Groningen, waar meer dan de helft van alle basisscholen openbaar is. Het percentage christelijke basisscholen is in het noorden eveneens veel hoger dan landelijk, vooral in Fryslân. Katholieke scholen komen in het noorden daarentegen nauwelijks voor. Ook overige scholen, zoals algemeen bijzondere scholen, komen weinig voor.

Tabel 3.1c Percentages basisscholen per denominatie (landelijk, Noord-Nederland, per provincie)

	Landelijk	Noorden	Drenthe	Fryslân	Groningen
openbaar	33	51	58	45	53
rooms-katholiek	30	6	7	6	5
protestants-christelijk	30	41	34	46	40
overig	7	2	1	3	2
totaal	100	100	100	100	100

Samenstelling leerlingbevolking

De basisscholen in het noorden hebben minder leerlingen met een leerlinggewicht dan elders in het land. Gemiddeld heeft een Nederlandse basisschool 81 procent ongewogen leerlingen, in het noorden gaat het om 86 procent. Het noorden heeft iets meer autochtone achterstandsleerlingen, maar daarentegen veel minder allochtone achterstandsleerlingen. De noordelijke provincies verschillen nauwelijks van elkaar (tabel 3.1d; door de geleidelijke wijziging van leerlinggewichten komen verschillende typen achterstandsleerlingen voor).

Tabel 3.1d Samenstelling van de leerlingbevolking (landelijk, Noord-Nederland, per provincie), in gemiddelde percentages leerlingen

	Landelijk	Noorden	Drenthe	Fryslân	Groningen
Ongewogen leerlingen	81	86	86	86	85
0,25 leerlingen (autochtone achterstandsleerlingen; oude gewichtenregeling)	6	7	7	8	7
0,90 leerlingen (allochtone achterstandsleerlingen; oude gewichtenregeling)	6	2	2	2	3
0,30 leerlingen (achterstandsleerlingen, een laag opgeleide ouder; nieuwe gewichtenregeling)	5	4	4	3	4
1,20 leerlingen (achterstandsleerlingen, beide ouders laag opgeleid; nieuwe gewichtenregeling)	3	1	1	1	1
Totaal	100	100	100	100	100

Er is nog een tweede manier om de samenstelling van de leerlingbevolking in beeld te brengen. Basisscholen kunnen, op basis van het percentage gewogen leerlingen van elf tot veertien jaar in de leerlingbevolking van een school, ingedeeld worden in zeven schoolgroepen. Scholen in schoolgroep 1 hebben geen gewogen leerlingen, terwijl het percentage gewogen leerlingen in de schoolgroepen 2 tot en met 7 geleidelijk oploopt (tabel 3.1e). Ook aan deze indeling is te zien dat de noordelijke basisscholen afwijken van het landelijke beeld: ze zijn veel minder vertegenwoordigd in de schoolgroepen 5, 6 en 7.

Tabel 3.1e Samenstelling van de leerlingbevolking naar schoolgroep (landelijk, Noord-Nederland, per provincie), in percentages basisscholen

	Landelijk	Noorden	Drenthe	Fryslân	Groningen
Schoolgroep 1 (100% ongewogen leerlingen)	16	22	26	19	23
Schoolgroep 2 (76-99% ongewogen leerlingen)	44	39	40	38	39
Schoolgroep 3 (51-75% ongewogen leerlingen)	21	26	19	31	23
Schoolgroep 4 (<25% 1.90 leerlingen)	4	9	10	9	7
Schoolgroep 5 (26-50% 1.90 leerlingen)	7	3	3	2	5
Schoolgroep 6 (51-75% 1.90 leerlingen)	4	1	1	0	2
Schoolgroep 7 (>75% 1.90 leerlingen)	4	0	0	0	1
Totaal	100	100	100	100	100

3.2 Algemeen beeld van de basisscholen in het noorden

Deze paragraaf beschrijft de inspectiebeoordelingen voor de basisscholen in het noorden in de periode 1999-2002 (eerste bestandsopname) en de periode 2003-2007 (tweede bestandsopname). Daarnaast worden aanvullende gegevens over de basisscholen beschreven, zoals rendementsgegevens.

Beoordelingen in de periode 1999-2002

In de periode van 1999 tot en met 2002 onderzocht de inspectie voor het eerst alle basisscholen in Nederland aan de hand van eenzelfde set indicatoren. In het Onderwijsverslag over het jaar 2002 zijn de beoordelingen per provincie weergegeven (Inspectie van het Onderwijs, 2003). In de bijlage bij dit rapport zijn de gegevens uit die periode, de eerste bestandsopname, opgenomen voor zover ze vergelijkbaar zijn met de huidige indicatoren van de inspectie (tabel 1). De belangrijkste bevindingen zijn:

- Het is weinig helder hoe de leerlingen in het noorden presteren in de periode 1999-2002. Op veel noordelijke basisscholen (een kwart van de Drentse, de helft van de Friese en een tiende van de Groningse) konden de eindopbrengsten namelijk niet beoordeeld worden. Ook landelijk gold dat voor een kwart van de scholen. Deels lag dat aan het feit dat scholen geen toetsen gebruikten, maar ook ontbrak een sluitende systematiek bij de inspectie. Daardoor konden sommige toetsen, hoewel ze wel in gebruik waren op scholen, nog niet beoordeeld worden.
- Fryslân is de enige noordelijke provincie die op indicatoren van de kwaliteit van het onderwijs ongunstig afwijkt van het landelijk beeld. Op een grote meerderheid van Friese scholen zijn de kwaliteitszorg en de leerlingenzorg onvoldoende en is er geen doorgaande lijn in het leerstofaanbod, terwijl op een derde van de Friese scholen het leerstofaanbod de kerndoelen onvoldoende dekt.
- Drenthe en Groningen wijken in de eerste bestandsopname nergens ongunstig af van het landelijk beeld, maar een enkele keer wel in positieve zin. Zo is de kwaliteitszorg in beide provincies in die periode vaker als voldoende beoordeeld dan landelijk.

Beoordeling van normindicatoren 2003-2007

De inspectie heeft de kwaliteit van het basisonderwijs in de periode 2003-2007 beoordeeld aan de hand van een waarderingskader met enkele tientallen indicatoren (Inspectie van het Onderwijs, 2005). Binnen dit kader zijn tien normindicatoren onderscheiden, die ofwel opbrengsten bij leerlingen betreffen (twee normindicatoren) ofwel elementen van het onderwijsleerproces (acht normindicatoren). De oordelen op normindicatoren bepalen het toezichtarrangement van een school: zeer zwak, zwak of voldoende.

- Zeer zwak: een school krijgt dit arrangement als de eindopbrengsten onvoldoende zijn, evenals twee of meer normindicatoren van het onderwijsleerproces. De school gaat een tweejarig traject in dat afgesloten wordt met een onderzoek naar kwaliteitsverbetering.
- Zwak: een school krijgt dit arrangement als de eindopbrengsten onvoldoende zijn, evenals maximaal één normindicator van het onderwijsleerproces. Ook krijgt een school dit arrangement als de tussentijdse opbrengsten en twee of meer normindicatoren van het onderwijsleerproces onvoldoende zijn. De school krijgt na twee jaar een periodiek kwaliteitsonderzoek.
- Voldoende: dit arrangement krijgen alle scholen die niet als zwak of zeer zwak zijn beoordeeld. De school krijgt na vier jaar een periodiek kwaliteitsonderzoek.

Tabel 3.2a laat zien welke toezichtarrangementen scholen in het noorden kregen in de periode 2003-2007.

Tabel 3.2a Toezichtarrangementen basisscholen (landelijk, Noord-Nederland, per provincie) in de periode 2003-2007, in percentages

	Landelijk	Noorden	Drenthe	Fryslân	Groningen
Zeer zwak	1	4	4	6	3
Zwak	9	13	15	14	10
Voldoende	90	83	81	80	87
Totaal	100	100	100	100	100

Vet: negatief verschil van 1 procentpunt of meer met landelijk beeld

Van alle basisscholen in Nederland is in totaal 10 procent als zeer zwak of zwak beoordeeld, in het noorden gaat het om 17 procent. Er zijn zowel meer zeer zwakke als zwakke scholen in het noorden. Van alle zeer zwakke scholen ligt de helft in het noorden, van de zwakke scholen een kwart. Groningen ligt nog tamelijk dicht bij het landelijk beeld, maar Drenthe en vooral Fryslân wijken sterk af. Fryslân heeft van de drie noordelijke provincies de meeste zeer zwakke scholen.

Tabel 3.2b bevat de oordelen van de inspectie over de opbrengsten. Die spelen een grote rol bij het bepalen van het toezichtarrangement. Bij de tweede bestandsopname zijn er praktisch geen scholen waar de inspectie de opbrengsten niet kan beoordelen; dat komt doordat meer scholen toetsen zijn gaan gebruiken en door een verbeterde beoordelingssystematiek van de inspectie.

- Bij de eindopbrengsten bekijkt de inspectie de resultaten van drie jaargangen leerlingen op gestandaardiseerde en landelijk genormeerde toetsen. De eindopbrengsten zijn onvoldoende als geen van deze jaargangen resultaten behaalt die op of boven een vastgestelde norm liggen. Bij de tussentijdse opbrengsten bekijkt de inspectie vijf toetsen: technisch lezen in de groepen 3 en 4, begrijpend lezen in groep 6 en rekenen/wiskunde in de groepen 4 en 6.
- De tussentijdse opbrengsten zijn onvoldoende als leerlingen op minder dan drie toetsen resultaten behalen die op of boven een vastgestelde norm liggen.
- De inspectie houdt bij de beoordeling van opbrengsten rekening met de samenstelling van de leerlingbevolking. Voor scholen met veel gewogen leerlingen is de norm per toets lager dan voor scholen met minder of geen gewogen leerlingen.
- De inspectie houdt eveneens rekening met de grootte van scholen. Op kleine scholen worden bij het beoordelen van de eindopbrengsten vijf jaargangen leerlingen bekeken (in plaats van drie) en bij het beoordelen van de tussentijdse opbrengsten meer groepen leerlingen dan alleen de groepen 3, 4 en 6.

Tabel 3.2b Beoordeling van opbrengsten basisscholen (landelijk, Noord-Nederland, per provincie) in de periode 2003-2007, in percentages

Eindopbrengsten	Landelijk	Noorden	Drenthe	Fryslân	Groningen
Voldoende	93	87	87	85	89
Onvoldoende	4	11	10	13	10
Niet te beoordelen	3	2	3	2	1
Tussentijdse opbrengsten					
Voldoende	87	79	79	80	79
Onvoldoende	8	18	16	17	19
Niet te beoordelen	5	3	5	3	2
Zowel eindopbrengsten als tussentijdse opbrengsten onvoldoende	1	4	2	5	4
Zowel eindopbrengsten als tussentijdse opbrengsten voldoende	83	71	70	70	73

Vet: negatief verschil van 5 procentpunten of meer met landelijk beeld

De opbrengsten op basisscholen in het noorden wijken sterk af van het landelijk beeld.

- De eindopbrengsten zijn onvoldoende op 11 procent van de basisscholen in het noorden, tegen 4 procent landelijk;
- De tussentijdse opbrengsten zijn onvoldoende op 18 procent van de basisscholen in het noorden, tegen 8 procent landelijk;
- Op 4 procent van de noordelijke scholen zijn beide typen opbrengsten onvoldoende, tegen 1 procent landelijk;
- Op 71 procent van de noordelijke scholen zijn beide typen opbrengsten voldoende, terwijl dit landelijk geldt voor 83 procent van de scholen.

Bij het bepalen van toezichtarrangementen kijkt de inspectie, zoals beschreven, ook naar normindicatoren van het onderwijsleerproces; essentiële onderdelen van het onderwijs die op alle scholen voldoende zouden moeten zijn (tabel 3.2c).

- Op alle indicatoren zijn de beoordelingen ongunstiger dan in de rest van het land, vooral bij de duidelijke uitleg door leraren en de indicatoren voor zorg en begeleiding. De afwijkingen worden veroorzaakt door Drenthe en Fryslân. Groningen zit ook onder het landelijk beeld, maar de verschillen zijn kleiner.
- In vergelijking met de inspectiebeoordelingen uit 1999-2002 (zie bijlage II, tabel 1) is het beeld van de opbrengsten ongunstiger geworden voor de noordelijke provincies. Zowel de eindopbrengsten als de tussentijdse opbrengsten zijn vaker onvoldoende dan landelijk.
- Ten aanzien van de normindicatoren van het onderwijsleerproces is ook het positieve beeld van Drenthe en Groningen veranderd: de beoordelingen in Drenthe zijn nu ongunstiger dan landelijk, de beoordelingen in Groningen zijn vergelijkbaar met het landelijk beeld, maar niet langer positiever.
- Fryslân heeft een zekere inhaalslag gemaakt wat het leerstofaanbod betreft en ook zijn er meer scholen met een voldoende beoordeling voor de leerlingzorg, maar de achterstanden ten aanzien van het landelijk beeld zijn nog niet verdwenen. Bovendien zijn er knelpunten in het handelen van leraren (werksfeer en uitleg) op een deel van de scholen.

Tabel 3.2c Percentages basisscholen met voldoende beoordelingen op normindicatoren van het onderwijsleerproces (landelijk, Noord-Nederland, per provincie) in de periode 2003-2007

	Landelijk	Noorden	Drenthe	Fryslân	Groningen
Leerstofaanbod					
Leerinhouden taal en rekenen zijn dekkend voor de kerndoelen	97	95	96	94	97
Leerinhouden taal en rekenen worden aan voldoende leerlingen aangeboden tot en met het niveau van leerjaar 8	95	91	89	93	92
Leerinhouden taal zijn passend voor leerlingen met een taalachterstand (voor scholen met veel gewogen leerlingen)	92	89	91	88	90
Didactisch handelen					
Leraren realiseren een taakgerichte werksfeer	98	95	95	93	96
Leraren leggen duidelijk uit	97	91	91	90	93
Actieve rol leerlingen					
Leerlingen zijn actief betrokken bij onderwijsactiviteiten	97	95	94	95	97
Zorg en begeleiding					
De school heeft een systeem voor het volgen van prestaties en ontwikkeling van leerlingen	91	86	91	81	90
De school voert de leerlingzorg planmatig uit	73	63	55	61	71

Vet: negatief verschil van 5 procentpunten of meer met landelijk beeld

Op andere indicatoren dan de normindicatoren onderscheidt Groningen zich bijna nergens ongunstig van het landelijk beeld, hier en daar zelfs gunstig. Drenthe en Fryslân laten echter ook hier een ongunstig beeld zien in vergelijking met de rest van Nederland (bijlage II, tabel 2).

Rendementsgegevens

Gegevens die scholen in 2005/2006 aan de inspectie hebben verstrekt, geven informatie over het percentage leerlingen in groep 8 dat vanuit de basisschool naar het leerwegondersteunend onderwijs (lwoo) vertrekt, het percentage leerlingen van de schoolbevolking als geheel dat naar het speciaal (basis)onderwijs is verwezen en het percentage van de leerlingbevolking als geheel dat blijft zitten in de groepen 3 tot en met 8 of dat een verlenging krijgt van de kleuterperiode (tabel 3.2d).

Tabel 3.2d Gemiddelde percentages uitstromende leerlingen naar lwoo, verwijzingen naar so-sbo, zittenblijvers en verlenging kleuterperiode (landelijk, Noord-Nederland, per provincie; gegevens uit 2005/2006)

	Landelijk	Noorden	Drenthe	Fryslân	Groningen
% uitstroom groep 8 naar lwoo	9.5	11.3	11.2	10.2	13.0
% verwijzingen naar so-sbo	0.9	0.8	0.6	0.8	0.8
% zittenblijvers groepen 3-8	1.6	1.6	1.9	1.3	1.8
% kleutergroepverlengers	1.6	1.5	1.6	1.3	1.7

Er zijn hier en daar kleine verschillen met het landelijk beeld:

- de uitstroom naar het lwoo is in de noordelijke provincies hoger dan landelijk, vooral in Groningen;
- verwijzing naar het speciaal (basis)onderwijs komt in Drenthe wat minder voor dan landelijk;
- scholen in Fryslân verlengen de kleuterperiode minder vaak en laten minder leerlingen doubleren in de groepen 3 tot en met 8, terwijl Drenthe en Groningen dat laatste iets meer doen.

Risico's schoolloopbaan en personele risico's

Ten behoeve van het Onderwijsverslag (Inspectie van het Onderwijs, 2008) zijn op basis van gegevens uit 2006 twee risico-indices per school berekend. De eerste index betreft risico's voor de schoolloopbaan van leerlingen (onvoldoende eindopbrengsten, onvoldoende tussentijdse opbrengsten, verwijzingen naar het speciaal (basis)onderwijs, zittenblijven, fysiek geweld op school). De tweede index betreft personele risico's (percentages vertrokken leraren per school, openstaande vacatures, onbevoegde leraren, ziekteverzuim; tabel 3.2e).

- Het noorden kent meer scholen waar een of twee risico's voor de schoolloopbaan van leerlingen voorkomen: een derde van de scholen, tegen landelijk een kwart. Het gaat daarbij vooral om risico's die op de opbrengsten betrekking hebben. De noordelijke scholen onderscheiden zich niet wat betreft verwijzingen, zittenblijven en fysiek geweld.
- De basisscholen in het noorden verschillen, op Fryslân na, weinig van de overige scholen wat personele risico's betreft voor zover het gaat om vertrekkende leraren en langdurig zieken. De verschillen in Fryslân worden voornamelijk veroorzaakt door relatief hoge percentages vertrekkende leraren en zieke leraren. Er zijn in het noorden verder wat minder scholen waar onbevoegden voor de klas staan en ook zijn er minder scholen met veel openstaande vacatures dan elders in het land.

Tabel 3.2e Percentages basisscholen met risico's voor de schoolloopbaan van leerlingen en met personele risico's (landelijk, Noord-Nederland, per provincie; gegevens uit 2006)

	Landelijk	Noorden	Drenthe	Fryslân	Groningen
Risico's schoolloopbaan					
Geen risico	76	61	63	61	61
Een risico	19	28	29	29	25
Twee of meer risico's	5	11	8	10	14
Totaal	100	100	100	100	100
Personele risico's					
Geen risico	72	69	72	66	69
Een risico	23	24	22	25	24
Twee of meer risico's	5	7	6	9	7
Totaal	100	100	100	100	100

Vet: negatief verschil van 5 procentpunten of meer met landelijk beeld

3.3 Besturen in het noordelijke basisonderwijs

In een deelstudie die binnen dit onderzoek is verricht, is een overzicht gemaakt van alle 157 besturen van basisscholen in de noordelijke provincies (Wiersma, 2008). Omdat er geen landelijke gegevens zijn, blijft een vergelijking achterwege.

Bestuurlijke vormgeving

Een derde van de in totaal 157 noordelijke besturen is een eenpitterbestuur (tabel 3.3a). Fryslân heeft veel meer eenpitterbesturen (42 procent van het totaal aantal besturen in die provincie) dan Drenthe en Groningen (27 respectievelijk 25 procent). De meeste eenpitters zijn protestants-christelijk. Slechts 13 procent van de eenpitters beheert een openbare school.

Het merendeel van de noordelijke besturen heeft dus meerdere scholen onder zijn hoede, variërend van 2 tot 34 scholen. Driekwart van de meerpitterbesturen heeft een algemeen directeur aangesteld. Er zijn maar weinig grote meerpitters: slechts vier besturen hebben meer dan dertig scholen onder hun hoede.

Tabel 3.3a geeft een overzicht van de juridische rechtsvormen in het basisonderwijs in het noorden. Wat het openbaar onderwijs betreft, gaat het om het integraal bestuur, de bestuurscommissie, de stichting voor openbaar onderwijs of de gemeenschappelijke regeling. De overige denominaties worden bestuurd door een zelfstandige stichting (dit is de rechtsvorm die de noordelijke katholieke besturen hebben gekozen) of een vereniging. De noordelijke verenigingen betreffen bijna altijd een protestants-christelijke, een gereformeerde of reformatorische school of groep scholen. Ook het algemeen bijzonder onderwijs maakt gebruik van de verenigingsvorm.

Tabel 3.3a Juridische rechtsvormen in het basisonderwijs in het noorden (absolute aantallen)

	Eenpitter	Meerpitter	Totaal
Openbaar onderwijs			
Integraal bestuur (burgemeester en wethouders)	6	21	27
Bestuurscommissie	2	9	11
Stichting openbaar onderwijs	1	15	16
Gemeenschappelijke regeling gemeenten	1	-	1
Bijzonder onderwijs			
Zelfstandige stichting	7	8	15
Vereniging	39	48	87
Totaal	56	101	157

De ontwikkeling van governance

Om vast te stellen in hoeverre de noordelijke besturen zich ontwikkelen op het gebied van governance, is door middel van documentenanalyse nagegaan of sprake is van een verdeling van bevoegdheden, regelingen voor verantwoording en voorzieningen die transparantie bevorderen (Wiersma, 2008; zie tabel 3.3b). De geanalyseerde documenten zijn algemene statuten, een managementstatuut of een directiestatuut.

- In ongeveer de helft van de besturen vindt enige verdeling van bevoegdheden plaats, in ieder geval op papier. Er is zelden sprake van een raad van toezicht. In het noorden hebben alleen katholieke stichtingen een dergelijke raad.
- In bestuurlijke documenten is vaak vastgelegd hoe intern verantwoording wordt afgelegd en bij de helft van de besturen is een bepaling tegen belangenverstrengeling opgenomen. Voor de externe verantwoording is veel minder vaak iets geregeld. Er zijn ook weinig besturen die hebben vastgelegd hoe ze hun eigen functioneren willen evalueren en hoe ze hun eigen kwaliteitszorg willen regelen.
- Wat de transparantie van het bestuur betreft is in een kwart van de gevallen vastgelegd welke deskundigheid bestuursleden moeten hebben. Bij een deel van de besturen is niet gewaarborgd dat bestuursleden na enige tijd hun functie opgeven. Er is dan bijvoorbeeld geen maximum gesteld aan mogelijkheden voor herbenoeming. Een deel van de besturen heeft geen rooster van aftreden voor bestuursleden vastgelegd. Ook dan is niet helder hoe lang een bestuurslid kan blijven zitten.
- Eenpitterbesturen hebben op alle onderzochte gebieden minder vastgelegd dan meerpitterbesturen.

Tabel 3.3b Ontwikkelingen governance in noordelijke besturen van het basisonderwijs (in percentages van totaal aantal besturen)

Verdeling van bevoegdheden	
- Onderscheid algemeen en dagelijks bestuur	41
- Algemene ledenvergadering	48
- Raad van toezicht	3
Verantwoording	
- Jaarlijks verantwoording aan interne belanghebbenden	83
- Jaarlijks verantwoording aan externe belanghebbenden	13
- Periodiek het eigen functioneren evalueren	6
- Regeling omtrent kwaliteitszorg op bestuursniveau	6
- Voorziening tegen belangenverstrengeling	50
Transparantie	
- Selectie bestuursleden op basis van deskundigheid	27
- Benoeming bestuursleden voor onbepaalde tijd (negatieve indicator)	11
- Geen rooster van aftreden bestuursleden (negatieve indicator)	10

Risico's op bestuurlijk niveau

In paragraaf 3.2 is beschreven dat de inspectie indices heeft ontwikkeld voor risico's in de schoolloopbaan en voor personele risico's. Deze indices kunnen ook benut worden om risico's op bestuurlijk niveau in kaart te brengen (tabel 3.3c). Bij eenpitters geldt dat er wel of geen risico's op de school voorkomen die onder het bestuur ressorteert. Een meerpitterbestuur kan in het geheel geen scholen hebben waar risico's voorkomen, of enkele scholen waar dat het geval is, of alle scholen onder het bestuur laten risico's zien. Door de kleine aantallen besturen per provincie trekken de percentages snel scheef, maar toch is voor de vergelijkbaarheid van gegevens voor percentages gekozen.

Bij de besturen in het noorden komen veel vaker risico's voor in de schoolloopbaan van leerlingen voor dan elders. De risico's betreffen de onvoldoende eind- of tussenopbrengsten. Wat betreft andere risico's (zoals verwijzing, zittenblijven en fysiek geweld) verschilt het noorden niet of nauwelijks van de rest van het land.

De noordelijke besturen hebben ook vaker personele risico's. Het gaat daarbij met name om vertrekkende of langdurig zieke leraren; ten aanzien van onbevoegden of ziekteverzuim is er weinig verschil.

Zeer veel noordelijke besturen hebben dus te maken met risico's op scholen die onder hen ressorteren.

Tabel 3.3c Percentages eenpitter- en meerpitterbesturen in het basisonderwijs met risico's voor de schoolloopbaan of personele risico's op scholen (landelijk, Noord-Nederland, per provincie)

Risico's schoolloopbaan	Landelijk	Noorden	Drenthe	Fryslân	Groningen
<i>Meerpitter</i>					
Geen risico	32	10	0	13	14
Risico op enkele scholen	65	87	96	87	79
Risico op alle scholen	3	3	4	-	7
<i>Eenpitter</i>					
Geen risico's	84	72	75	72	70
Risico's	16	28	25	28	30
Personele risico's					
<i>Meerpitter</i>					
Geen risico	23	13	9	13	18
Risico op enkele scholen	72	86	91	84	82
Risico op alle scholen	3	1	-	3	-
<i>Eenpitter</i>					
Geen risico's	71	58	43	61	60
Risico's	29	42	57	39	40

Vet: negatief verschil van 5 procentpunten of meer met landelijk beeld

3.4 Zeer zwakke en zwakke basisscholen in het noorden

Deze paragraaf richt zich expliciet op de groep zeer zwakke en zwakke basisscholen in het noorden van het land. Zoals uit tabel 3.2a al bleek, is het percentage zeer zwakke en zwakke basisscholen in het noorden hoger (17 procent) dan het landelijke percentage (10 procent). In januari 2008 zijn er landelijk 99 zeer zwakke basisscholen en zeshonderd zwakke scholen. In de drie noordelijke provincies zijn op dat moment 49 zeer zwakke scholen en 137 zwakke, als volgt verdeeld:

- 12 zeer zwakke scholen en 42 zwakke scholen in Drenthe;
- 27 zeer zwakke scholen en 63 zwakke scholen in Fryslân;
- 10 zeer zwakke scholen en 32 zwakke scholen in Groningen.

Zeer zwakke basisscholen

Figuur 3.4 geeft aan waar de zeer zwakke scholen in het noorden liggen. In Fryslân gaat het vooral om de zuidoosthoek. In Groningen en Drenthe liggen de meeste zeer zwakke scholen in het oosten van de provincies.

Figuur 3.4a Zeer zwakke scholen in het noorden, januari 2008

Tabel 3.4a op de volgende pagina laat zien op welke normindicatoren zeer zwakke scholen in het noorden afwijken van zeer zwakke scholen in geheel Nederland. De scholen worden hier dus niet vergeleken met alle andere scholen in Nederland, maar alleen met alle andere zeer zwakke basisscholen.

De noordelijke zeer zwakke scholen zijn ongunstiger beoordeeld dan de landelijke groep van zeer zwakke scholen op de duidelijke uitleg door leraren. Dat beeld komt in alle drie provincies terug. Drenthe wijkt verder nog ongunstig af door het aanbod voor taal en rekenen. Dat bereikt op de zeer zwakke basisscholen vaak niet alle leerlingen van groep 8. In Groningen hebben de zeer zwakke scholen vaak een onvoldoende beoordeling van de taakgerichte werksfeer in lessen en van het volgen van prestaties.

Er zijn ook indicatoren waar noordelijke zeer zwakke scholen het beter doen dan de landelijke groep, zoals de dekking van kerndoelen door het leerstofaanbod bij taal en rekenen.

Tabel 3.4a Percentages zeer zwakke basisscholen met voldoende beoordelingen op normindicatoren van het onderwijsleerproces (landelijk, Noord-Nederland, per provincie)*

	Landelijk	Noorden	Drenthe	Fryslân	Groningen
Leerstofaanbod					
Leerinhouden taal en rekenen zijn dekkend voor de kerndoelen	59	70	73	70	70
Leerinhouden taal en rekenen worden aan voldoende leerlingen aangeboden tot en met het niveau van leerjaar 8	46	52	36	61	50
Leerinhouden taal zijn passend voor leerlingen met een taalachterstand (voor scholen met veel gewogen leerlingen)	63	73	73	65	90
Didactisch handelen					
Leraren realiseren een taakgerichte werksfeer	82	84	100	83	70
Leraren leggen duidelijk uit	60	43	36	43	50
Actieve rol leerlingen					
Leerlingen zijn actief betrokken bij onderwijsactiviteiten	74	82	73	83	90
Zorg en begeleiding					
De school heeft een systeem voor het volgen van prestaties en ontwikkeling van leerlingen	66	66	73	74	40
De school voert de leerlingenzorg planmatig uit	17	20	27	17	20

* Vanwege de kleine aantallen zeer zwakke scholen is een verschil van tien procentpunten aangehouden als een te markeren verschil.

Cursief: positief verschil van 10 procentpunten of meer met landelijk beeld

Vet: negatief verschil van 10 procentpunten of meer met landelijk beeld

Ook ten aanzien van overige indicatoren verschillen zeer zwakke scholen in Drenthe en Fryslân soms van vergelijkbare scholen in het land (bijlage 1, tabel 3). Dat geldt overigens niet voor de zeer zwakke scholen in Groningen.

De beoordelingen van afstemming van onderwijstijd op leerlingen (door preteaching of verlengde instructie) zijn in Drenthe en Fryslân vaker ongunstig en dat geldt ook voor de afstemming van instructie en verwerking op leerlingen. In Drenthe zijn verder het efficiënt gebruik van onderwijstijd en het nagaan van effecten van leerlingenzorg vaker onvoldoende dan landelijk. Ook dragen leerlingen op zeer zwakke scholen in Drenthe minder eigen verantwoordelijkheid dan op vergelijkbare scholen elders. Zeker in combinatiegroepen, waar leerlingen zelfstandig moeten kunnen werken, is die vaardigheid echter noodzakelijk.

Zwakke basisscholen

Figuur 3.4b laat zien waar de zwakke scholen in het noorden liggen. In Fryslân zijn ze over de gehele provincie verspreid. In Groningen en Drenthe liggen de meeste zwakke scholen, evenals de meeste zeer zwakke scholen, in het oosten van de provincies.

Figuur 3.4b Zwakke scholen in het noorden, januari 2008

Tabel 3.4b laat zien op welke normindicatoren zwakke scholen in het noorden afwijken van de zwakke scholen in geheel Nederland. In Drenthe blijft de planmatigheid van leerlingenzorg achter. In Groningen zijn er vaker problemen met de afstemming van het aanbod bij taal op leerlingen met een taalachterstand en met de kwaliteit van de uitleg door leraren. De kwaliteit van de uitleg blijft overigens ook in Drenthe en Fryslân achter bij het landelijk beeld, maar minder dan in Groningen. Voor het overige verschillen de noordelijke zwakke scholen weinig van het landelijk beeld voor de groep zwakke scholen.

Tabel 3.4b Percentages zwakke basisscholen met voldoende beoordelingen op normindicatoren van het onderwijsleerproces (landelijk, Noord-Nederland, per provincie) *

	Landelijk	Noorden	Drenthe	Fryslân	Groningen
Leerstofaanbod					
Leerinhouden taal en rekenen zijn dekkend voor de kerndoelen	88	92	93	89	97
Leerinhouden taal en rekenen worden aan voldoende leerlingen aangeboden tot en met het niveau van leerjaar 8	86	86	81	91	84
Leerinhouden taal zijn passend voor leerlingen met een taalachterstand (voor scholen met veel gewogen leerlingen)	79	83	91	84	69
Didactisch handelen					
Leraren realiseren een taakgerichte werksfeer	92	90	88	87	97
Leraren leggen duidelijk uit	90	79	81	81	72
Actieve rol leerlingen					
Leerlingen zijn actief betrokken bij onderwijsactiviteiten	91	93	93	92	94

	Landelijk	Noorden	Drenthe	Fryslân	Groningen
Zorg en begeleiding					
De school heeft een systeem voor het volgen van prestaties en ontwikkeling van leerlingen	81	78	79	78	78
De school voert de leerlingenzorg planmatig uit	39	37	29	44	31

* Vanwege de kleine aantallen zwakke scholen is een verschil van tien procentpunten aangehouden als een te markeren verschil.

Cursief: positief verschil van 10 procentpunten of meer met landelijk beeld

Vet: negatief verschil van 10 procentpunten of meer met landelijk beeld

Op overige indicatoren uit het waarderingskader verschillen de noordelijke zwakke scholen niet sterk van de landelijke groep zwakke scholen (bijlage I, tabel 4).

Verdeling naar denominatie

Nagegaan is of zeer zwakke en zwakke scholen in bepaalde denominaties oververtegenwoordigd zijn (tabel 3.4c).

Landelijk zijn openbare en overige scholen vaker zeer zwak of zwak dan katholieke en christelijke scholen. In het noorden zijn katholieke scholen minder vaak als voldoende beoordeeld dan landelijk, maar er zijn daar maar weinig katholieke scholen. Daardoor trekken de percentages al snel scheef.

Tabel 3.4c Zeer zwakke, zwakke en als voldoende beoordeelde basisscholen per denominatie (landelijk, Noord-Nederland, per provincie), in percentages

	Landelijk	Noorden	Drenthe	Fryslân	Groningen
Openbaar					
Zeer zwak	2	5	4	8	3
Zwak	11	14	12	17	11
Voldoende	87	81	84	75	86
Rooms-katholiek					
Zeer zwak	1	3	4	4	-
Zwak	6	13	4	21	12
Voldoende	94	84	92	75	88
Protestants-christelijk					
Zeer zwak	1	2	2	2	3
Zwak	8	10	16	9	9
Voldoende	91	87	82	89	88
Overig					
Zeer zwak	3	11	17	6	17
Zwak	15	21	33	19	17
Voldoende	82	68	50	75	66

* Vanwege de kleine aantallen zeer zwakke en zwakke scholen per denominatie is een verschil van tien procentpunten aangehouden als een te markeren verschil.

Vet: negatief verschil van 10 procentpunten of meer met landelijk beeld

Als de openbare en christelijke groepen scholen met elkaar vergeleken worden (de twee groepen die in het noorden het merendeel van de populatie vormen) blijkt dat de openbare scholen in Drenthe en Groningen weinig verschillen van de christelijke. In Fryslân daarentegen zijn openbare scholen aanzienlijk vaker zeer zwak of zwak dan christelijke. De Friese openbare scholen wijken ook duidelijk ongunstig af van het landelijk beeld bij de openbare scholen.

3.5 Kleine basisscholen in het noorden

Zoals in paragraaf 3.1 is aangegeven, zijn de basisscholen in het noorden relatief klein. De gemiddelde noordelijke basisschool heeft 146 leerlingen, terwijl het landelijk gemiddelde 225 is. Tabel 3.5a laat op een andere manier zien hoe de schoolgrootte in het noorden afwijkt. Er zijn in het noorden veel meer kleine scholen en veel minder grotere scholen. Scholen met minder dan honderd leerlingen maken in heel Nederland slechts 17 procent van alle scholen uit, maar in het noorden bijna de helft (42 procent). Terwijl in Nederland de helft van de basisscholen groter is dan tweehonderd leerlingen, gaat het in het noorden om nog geen kwart. Het noorden heeft ongeveer evenveel basisscholen als de rest van het land met een leerlingenaantal tussen 101 en 200.

Tabel 3.5a Verdeling van scholen naar grootte (landelijk, Noord-Nederland, per provincie), in percentages

	Landelijk	Noorden	Drenthe	Fryslân	Groningen
Minder dan 40 leerlingen	2	6	5	8	5
41-60 leerlingen	4	12	11	13	12
61-80 leerlingen	5	12	10	14	11
81-100 leerlingen	6	12	8	14	13
101-200 leerlingen	32	35	39	32	35
201-300 leerlingen	28	14	15	13	14
Meer dan 300 leerlingen	23	9	12	6	10
Totaal	100	100	100	100	100

Algemeen beeld van de kleine scholen in het noorden

De afgelopen tijd is er veel aandacht geweest voor de situatie van kleine scholen (onder andere Godlieb, 2008). De inspectie houdt bij de beoordeling van opbrengsten rekening met de schoolgrootte. Zo wordt op kleine scholen bij de beoordeling van eindopbrengsten naar meer groepen 8 gekeken (vijf in plaats van drie). Bij de tussentijdse opbrengsten wordt naar meer groepen leerlingen gekeken dan alleen de leerlingen uit de groepen 3, 4 en 6.

Landelijk zijn eindopbrengsten en tussentijdse opbrengsten op kleine scholen vaker als onvoldoende beoordeeld dan opbrengsten op grotere scholen (tabel 3.5b). Dat geldt minder duidelijk voor het noorden, waar ook grotere scholen relatief vaak onvoldoende opbrengsten bereiken. Vooral bij de tussentijdse opbrengsten is te zien dat alle categorieën scholen in het noorden, van klein tot groot, achterblijven bij landelijke cijfers.

Tabel 3.5b Onvoldoende beoordeelde opbrengsten naar grootte van basisscholen (landelijk, Noord-Nederland*), in percentages

	Eindopbrengsten onvoldoende		Tussentijdse opbrengsten onvoldoende	
	Landelijk	Noorden	Landelijk	Noorden
Minder dan 40 leerlingen	17	24	22	25
41-60 leerlingen	13	19	13	19
61-80 leerlingen	8	9	12	19
81-100 leerlingen	8	11	15	22
101-200 leerlingen	4	9	9	17
201-300 leerlingen	3	8	6	15
Meer dan 300 leerlingen	2	6	4	6

* de gegevens zijn niet uitgesplitst naar provincie omdat de kleine aantallen scholen in sommige cellen een vergelijking niet goed mogelijk maken

Vet: negatief verschil van 5 procentpunten of meer met landelijk beeld

In het onderwijsleerproces wijken de kleine scholen op normindicatoren af van de grotere scholen (tabel 3.5c). De percentages onvoldoendes zijn praktisch overal iets hoger op de kleinere scholen. Vooral de zorg en begeleiding blijkt vaak onvoldoende te zijn op kleinere scholen.

In het noorden hebben kleinere scholen niet consequent vaker onvoldoende beoordelingen gekregen: de onvoldoendes vallen bij veel indicatoren zowel op kleinere als op grotere scholen. Wel wijkt het noorden ten aanzien van de planmatigheid van de leerlingenzorg overal sterk af van het landelijk beeld; het is duidelijk dat deze indicator op scholen in het noorden, ongeacht de schoolgrootte, veel vaker als onvoldoende is beoordeeld. Verdere problemen in het noorden zitten vooral in de duidelijke uitleg door leraren.

Tabel 3.5c Percentages basisscholen met onvoldoende beoordelingen op normindicatoren van het onderwijsleerproces, naar grootte van basisscholen (L=landelijk, N=Noord-Nederland*) in de periode 2003-2007

	Aanbod dekt kern-doelen		Aanbod t/m niveau groep 8		Passend taalaanbod		Taak-gerichte werksfeer		Duidelijke uitleg		Actief betrokken leerlingen		Systeem volgen prestaties		Planmatige zorg	
	L	N	L	N	L	N	L	N	L	N	L	N	L	N	L	N
< 40	3	3	8	7	12	13	5	6	7	12	3	3	14	18	37	43
41-60	5	5	9	11	9	15	4	8	4	7	4	6	10	12	29	35
61-80	5	4	8	10	9	9	5	8	8	16	5	7	8	12	28	33
81-100	5	8	8	12	8	10	3	5	5	9	5	5	10	11	30	39
101-200	3	4	6	7	9	12	2	4	4	9	4	4	8	14	28	39
201-300	3	5	5	10	8	8	2	3	3	7	3	3	8	9	25	33
>300	3	4	4	5	8	5	1	10	1	5	2	7	8	11	25	41

* de gegevens zijn niet uitgesplitst naar provincie omdat de kleine aantallen scholen in sommige cellen een vergelijking niet goed mogelijk maken

Vet: negatief verschil van 5 procentpunten of meer met landelijk beeld

Zeer zwakke en zwakke kleine scholen in het noorden

Landelijk zijn de percentages zeer zwakke scholen hoger naarmate de school kleiner is. Dat is een aanwijzing dat niet alleen de opbrengsten op kleinere scholen achterblijven, maar ook de kwaliteit van het onderwijs (tabel 3.5d). Het noorden laat een grilliger beeld zien. De scholen met 61 tot 80 leerlingen zijn in het noorden

bijvoorbeeld minder vaak als zeer zwak of zwak beoordeeld dan grotere scholen met 81 tot 100 leerlingen.

Ook het percentage zwakke scholen is landelijk hoger naarmate de scholen kleiner zijn. Ook hier geldt dat het noorden die trend wel globaal volgt, maar met afwijkingen waarbij de kleinere scholen soms minder vaak als zwak beoordeeld zijn dan grotere.

Tabel 3.5d Toezichtarrangementen naar grootte van basisscholen (landelijk, Noord-Nederland*), in percentages

	Zeer zwak		Zwak	
	Landelijk	Noorden	Landelijk	Noorden
Minder dan 40 leerlingen	3.5	4.4	19.0	22.1
41-60 leerlingen	3.8	6.2	14.9	20.0
61-80 leerlingen	3.6	3.9	11.3	8.6
81-100 leerlingen	2.5	6.1	14.9	15.1
101-200 leerlingen	1.4	4.7	10.3	11.1
201-300 leerlingen	0.8	2.0	6.5	11.2
Meer dan 300 leerlingen	0.6	2.0	5.9	6.1

* de gegevens zijn niet uitgesplitst naar provincie omdat de kleine aantallen scholen in sommige cellen een vergelijking niet goed mogelijk maken

Vet: negatief verschil van 5 procentpunten of meer met landelijk beeld

3.6 Samenvatting

Wat de context van het onderwijs betreft, verschilt het noorden van de rest van Nederland op de volgende punten:

- noordelijke besturen van basisscholen zijn minder vaak eenpitters (in het noorden een kwart van de besturen, landelijk bijna de helft);
- een noordelijke basisschool heeft gemiddeld 146 leerlingen, terwijl het landelijk gemiddelde 225 is;
- in het noorden is de helft van de scholen openbaar, landelijk een derde;
- er zijn bijna geen katholieke basisscholen (6 procent in het noorden, landelijk 30 procent);
- het noordelijke basisonderwijs heeft minder gewogen leerlingen: 14 procent tegen landelijk 19 procent. Het noorden heeft iets meer autochtone achterstandsl leerlingen, maar vooral veel minder allochtone achterstandsl leerlingen.

De kwaliteit van het onderwijs in het noorden blijft volgens de beoordelingen van de inspectie achter bij het landelijk beeld op de volgende punten:

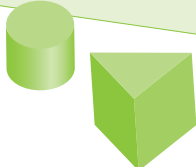
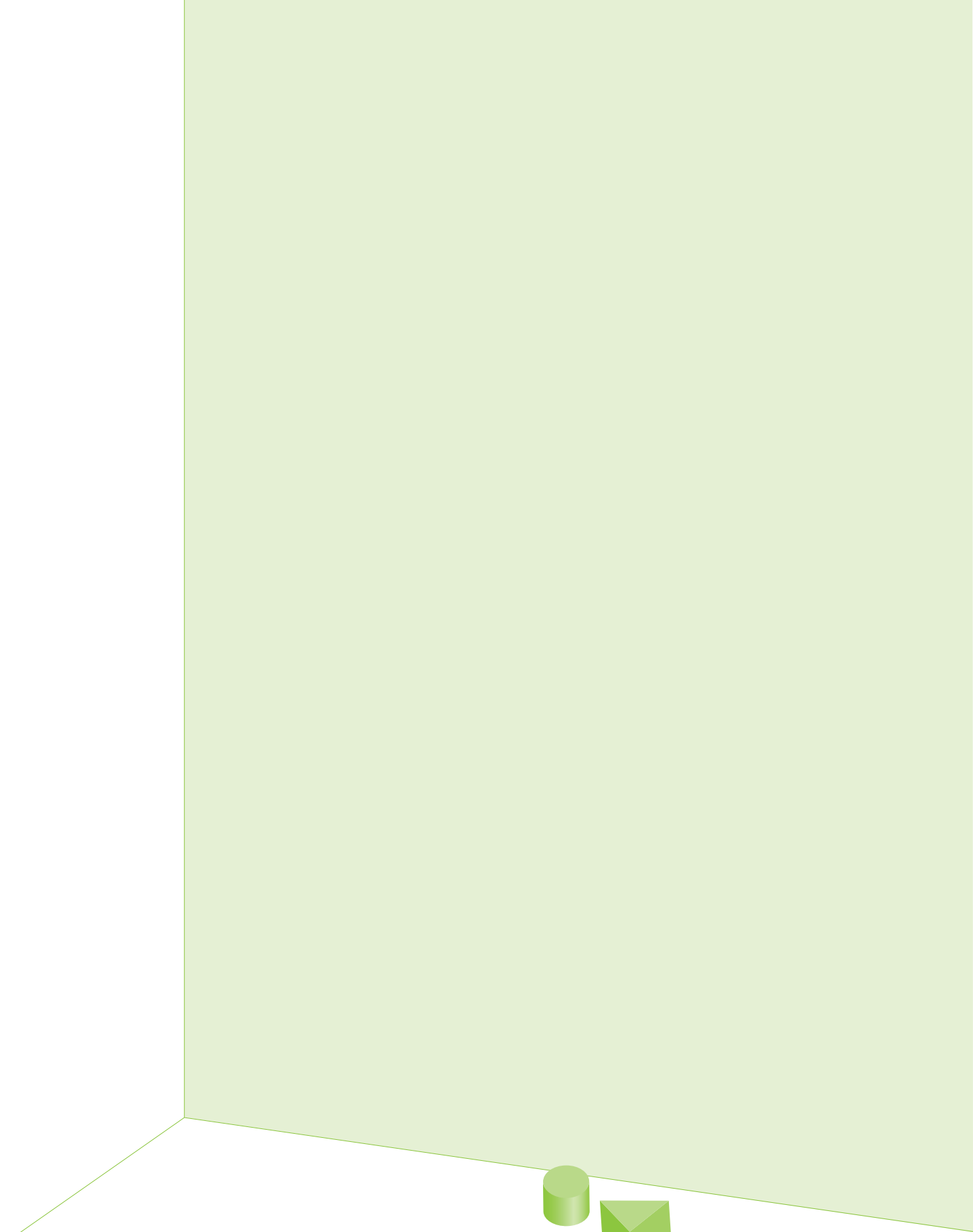
- de kwaliteit van de uitleg door leraren en de kwaliteit van zorg en begeleiding voor leerlingen die achter zijn geraakt, zijn in het noordelijk basisonderwijs vaker als onvoldoende beoordeeld;
- eindopbrengsten zijn onvoldoende op 11 procent van de noordelijke basisscholen tegen 4 procent landelijk;
- tussentijdse opbrengsten zijn onvoldoende op 18 procent van de noordelijke basisscholen tegen 8 procent landelijk.

Besturen in het noorden hebben vaker met scholen te maken die risico's laten zien voor de schoolloopbaan van leerlingen of personele risico's dan besturen elders. Er zijn geen landelijke gegevens over de ontwikkeling van governance op schoolbesturen in het basisonderwijs. Voor de noordelijke besturen geldt het volgende:

- ongeveer de helft van de besturen zorgt op papier voor een zekere verdeling van bevoegdheden. Er is zelden een raad van toezicht.
- Besturen leggen vaak vast hoe ze intern verantwoording moeten afleggen en de helft heeft een bepaling tegen belangenverstrengeling. Voor de externe verantwoording en de bewaking van de eigen kwaliteit is veel minder vaak iets geregeld.
- Een kwart van de besturen heeft vastgelegd aan welke deskundigheid bestuursleden moeten voldoen. Bij een deel van de besturen is niet gewaarborgd dat bestuursleden na enige tijd hun functie opgeven.
- In het noorden is 17 procent van de basisscholen zeer zwak of zwak, landelijk is dat 10 procent. De noordelijke zeer zwakke en zwakke scholen verschillen vooral wat de kwaliteit van de uitleg door leraren betreft van vergelijkbaar beoordeelde scholen elders in het land. In Fryslân zijn openbare scholen aanzienlijk vaker zeer zwak of zwak dan christelijke. In de andere provincies is zo'n verschil naar denominatie niet aanwezig.

De kleine basisscholen in het noorden wijken op de enkele punten af van de landelijke kleine scholen:

- Landelijk zijn opbrengsten op kleine scholen vaker als onvoldoende beoordeeld dan op grotere scholen, maar in het noorden komen onvoldoende opbrengsten ook relatief vaak voor op grotere scholen.
- Landelijk krijgen kleinere scholen vaker onvoldoende beoordelingen op indicatoren van het onderwijsleerproces. In het noorden is dat veel minder duidelijk het geval en vallen de onvoldoendes ook vaak op grotere scholen.
- Landelijk zijn de percentages zeer zwakke en zwakke scholen hoger naarmate de school kleiner is. Het noorden laat een grilliger beeld zien, waarbij ook grotere scholen relatief vaak als zeer zwak of zwak zijn beoordeeld.

4 De kwaliteit van het voortgezet onderwijs in het noorden van Nederland

De gegevens uit het inspectietoezicht op basisscholen zijn inzichtelijker dan de gegevens uit het voortgezet onderwijs, omdat beoordelingen doorgaans individuele scholen betreffen. In het voortgezet onderwijs ligt dat anders. Tot 2008 beoordeelde de inspectie de kwaliteit van het onderwijs niet op het niveau van opleidingen zoals vmbo, havo of vwo, maar op het niveau van vestigingen of scholengemeenschappen die meerdere opleidingen omvatten. De gegevens lenen zich hierdoor minder goed voor vergelijkingen. Dit hoofdstuk staat daarom slechts kort stil bij het voortgezet onderwijs in het noorden.

Eerst wordt een algemeen beeld geschetst van de kwaliteit van de scholen voor voortgezet onderwijs in het noorden (4.1), daarna volgt een samenvatting (4.2).

4.1 Algemeen beeld van de scholen

Door de kleine aantallen scholen voor voortgezet onderwijs in de afzonderlijke provincies zijn percentages weinig robuust. Desondanks is van percentages gebruik gemaakt omwille van de vergelijkbaarheid met het landelijk beeld van het voortgezet onderwijs. Bij het basisonderwijs zijn afwijkingen van het landelijk beeld in de tabellen gemarkeerd als ze 5 procent of meer bedragen. Bij het voortgezet onderwijs is 10 procent of meer aangehouden, omdat anders een enkele school al voor een gemarkeerde afwijking kan zorgen.

De kwaliteit van het onderwijs op scholen voor voortgezet onderwijs is door de inspectie in de periode 2003-2007 beoordeeld aan de hand van een waarderingskader (Inspectie van het Onderwijs, 2006) dat enkele tientallen indicatoren bevat. Dit kader bevat naast normindicatoren voor de opbrengsten van de school tien normindicatoren die verwijzen naar het onderwijsleerproces. Op basis van beslisseregels heeft de inspectie elke school voor voortgezet onderwijs van een toezichtarrangement voorzien, waarbij er drie mogelijkheden zijn:

- Zeer zwak: een school voor voortgezet onderwijs krijgt dit arrangement als de opbrengsten onvoldoende zijn (leerlingen lopen vertraging op en de resultaten voor het centraal examen liggen onder het verwachte niveau). Bovendien moeten twee of meer andere normindicatoren onvoldoende zijn. De school komt terecht in een tweejarig traject, dat afgesloten wordt met een onderzoek naar kwaliteitsverbetering.
- Zwak: een school voor voortgezet onderwijs is zwak als er onvoldoende opbrengsten bij leerlingen zijn. De school krijgt na twee jaar een periodiek kwaliteitsonderzoek.
- Voldoende: dit arrangement geldt voor alle scholen die niet als zwak of zeer zwak zijn beoordeeld. De school krijgt na vier jaar een periodiek kwaliteitsonderzoek (tabel 4.1a).

Tabel 4.1a Toezichtarrangementen scholen voor voortgezet onderwijs (landelijk, Noord-Nederland, per provincie) in de periode 2003-2007, in percentages

	Landelijk	Noorden	Drenthe	Fryslân	Groningen
Zeer zwak	2	1	-	2	-
Zwak	12	9	6	7	14
Voldoende	86	90	94	91	87

Het noorden springt er iets gunstiger uit (10 procent zwak en zeer zwak) dan het landelijk beeld (14 procent zwak en zeer zwak).

De inspectie beoordeelt in het voortgezet onderwijs het rendement van de onderbouw, het rendement van de bovenbouw, de cijfers voor het centraal examen en het verschil tussen de cijfers voor het centraal examen en het schoolexamen. Daarnaast wordt een samenvattende beoordeling gegeven. Tabel 4.1b bevat de oordelen over de opbrengstindicatoren in het voortgezet onderwijs.

Tabel 4.1b Beoordeling van opbrengsten voortgezet onderwijs (landelijk, Noord-Nederland, per provincie) in de periode 2003-2007, in percentages scholen

	Landelijk	Noorden	Drenthe	Fryslân	Groningen
Rendement onderbouw	85	88	100	87	81
Vmbo (basisberoepsgerichte leerweg)					
rendement bovenbouw	89	93	79	96	<i>100</i>
centraal examen	87	84	<i>100</i>	75	83
verschil SE-CE	92	86	93	86	78
opbrengstbeoordeling	91	92	100	98	89
Vmbo (kaderberoepsgerichte leerweg)					
rendement bovenbouw	91	93	100	93	90
centraal examen	85	74	87	69	71
verschil SE-CE	94	94	100	90	95
opbrengstbeoordeling	92	92	100	93	86
Vmbo (gemengde en theoretische leerweg)					
rendement bovenbouw	90	89	84	95	84
centraal examen	87	90	96	87	90
verschil SE-CE	81	85	88	78	<i>92</i>
opbrengstbeoordeling	88	91	96	91	90
Havo					
Rendement bovenbouw	87	78	73	94	68
centraal examen	90	85	82	94	79
verschil SE-CE	90	87	<i>100</i>	94	74
opbrengstbeoordeling	90	87	91	94	79
Vwo					
rendement bovenbouw	87	77	70	94	67
centraal examen	87	83	90	88	76
verschil SE-CE	63	69	<i>90</i>	65	62
opbrengstbeoordeling	82	81	90	88	71

Cursief: positief verschil van 10 procentpunten of meer met landelijk beeld

Vet: negatief verschil van 10 procentpunten of meer met landelijk beeld

De noordelijke provincies wijken als groep op de meeste onderzochte opbrengstindicatoren niet af van het landelijk beeld. Tussen de provincies bestaan echter wel verschillen.

- Drenthe onderscheidt zich op enkele punten positief (rendement onderbouw, centraal examen basisberoepsgerichte leerweg, verschil tussen schoolexamen en centraal examen havo en vwo). Drenthe wijkt daarentegen ook enkele keren ongunstig af van de landelijke cijfers en in alle gevallen gaat het hier om het rendement van de bovenbouw van opleidingen (kaderberoepsgerichte leerweg, havo en vwo).
- Fryslân onderscheidt zich van het landelijk beeld door lagere cijfers op het centraal examen in de basisberoepsgerichte en kaderberoepsgerichte leerweg.
- Groningen onderscheidt zich op twee indicatoren in gunstige zin (rendement bovenbouw vmbo basisberoepsgericht, verschil tussen schoolexamen en centraal examen vmbo gemengde en theoretische leerweg). Daar staan echter ongunstige afwijkingen tegenover in het vmbo (verschil schoolexamen en centraal examen basisberoepsgerichte leerweg, cijfers voor centraal examen kaderberoepsgerichte leerweg). Het zorgelijke beeld in havo en vwo valt echter het meeste op. Op praktisch alle opbrengstindicatoren in havo en vwo doen de scholen in de provincie Groningen het minder goed dan elders. In het noorden nemen procentueel minder leerlingen deel aan havo- en vwo-opleidingen (zie hoofdstuk 2). Nu blijkt dat het rendement van havo en vwo ook ongunstig afwijkt, in ieder geval in Groningen.

In tabel 4.1c staan de beoordelingen op de normindicatoren van het onderwijsleerproces, die gezamenlijk de belangrijkste elementen van de kwaliteit van het onderwijs vormen.

Tabel 4.1c Percentages scholen voor voortgezet onderwijs met voldoende beoordelingen op normindicatoren van het onderwijsleerproces (landelijk, Noord-Nederland, per provincie) in de periode 2003-2007

	Landelijk	Noorden	Drenthe	Fryslân	Groningen
Leerstofaanbod					
Het leerstofaanbod voldoet aan wettelijke vereisten en dekt examenprogramma's	95	100	100	100	100
De school heeft bij alle vakken een aanbod dat past bij onderwijsbehoeften van taalzwakke leerlingen (voor scholen die een hoog percentage taalzwakke leerlingen hebben)	63	66	58	71	63
Pedagogisch handelen					
Leraren zorgen ervoor dat leerlingen respectvol met elkaar en leraren omgaan	99	99	100	97	100
Leraren realiseren een taakgerichte werksfeer	95	93	92	93	92
Didactisch handelen					
Leraren leggen duidelijk uit	99	100	100	100	100
Actieve rol leerlingen					
Leerlingen krijgen te maken met activerende werkvormen	82	77	75	74	81
Respectvolle en veilige omgeving					
De school heeft inzicht in de beleving van sociale veiligheid en in incidenten die zich voordoen	97	95	100	100	87
Zorg en begeleiding					
Mentoren stimuleren het welbevinden en de motivatie van leerlingen	99	100	100	100	100
De school gebruikt een samenhangend systeem voor het volgen van de ontwikkeling	89	93	94	92	93
De school voert de leerlingenzorg planmatig uit	89	79	86	69	86
Vet: negatief verschil van 10 procentpunten of meer met landelijk beeld					

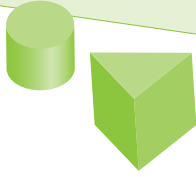
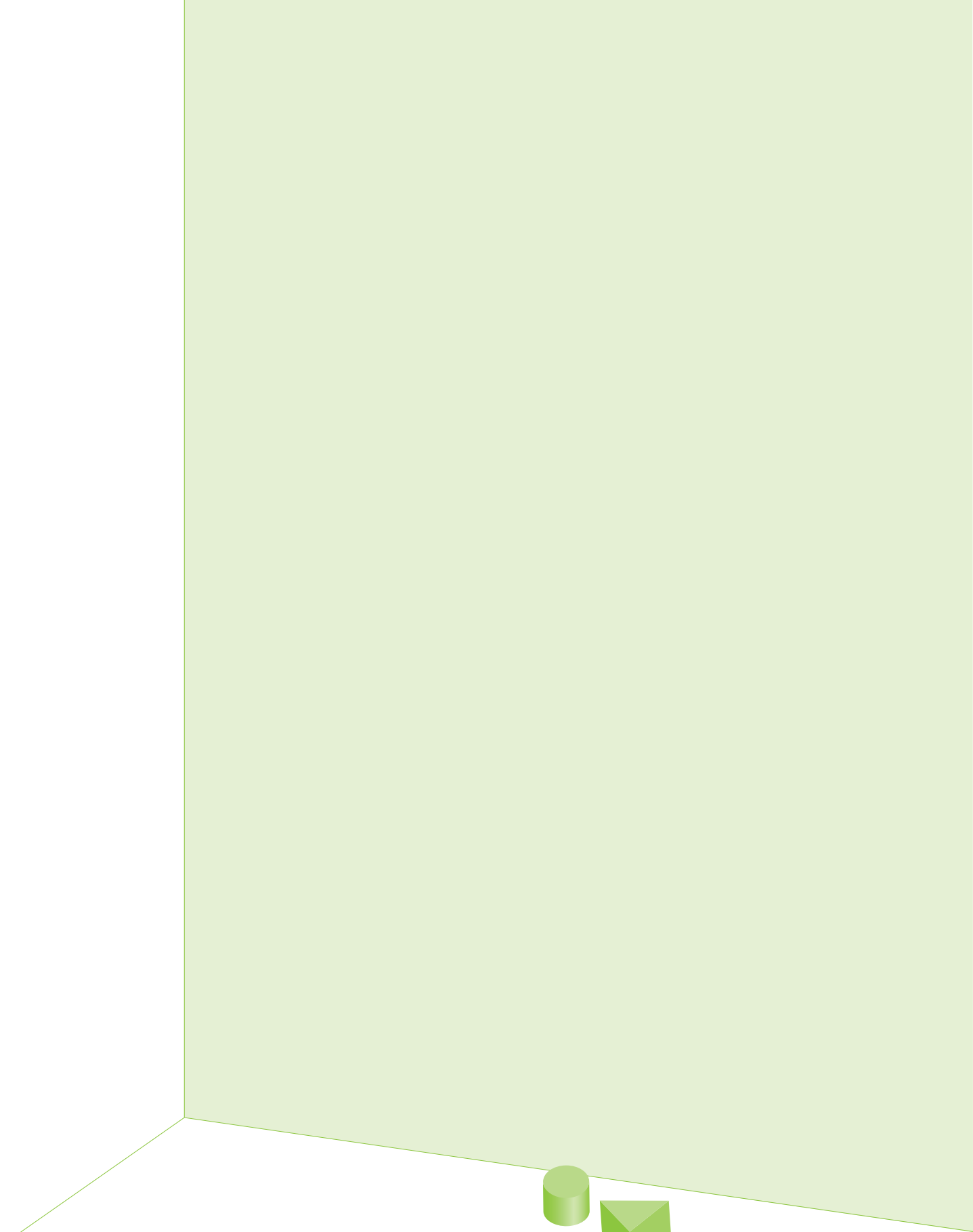
De noordelijke scholen wijken nauwelijks af van het landelijk beeld. De enige uitzonderingen zijn Groningen, waar het beleid rond de sociale veiligheid op scholen minder vaak als voldoende is beoordeeld dan landelijk, en Fryslân, waar de leerlingenzorg onvoldoende planmatig wordt uitgevoerd. Dat laatste geldt eveneens voor het Friese basisonderwijs, waar bijna 40 procent van de scholen onvoldoende is beoordeeld op deze indicator (zie tabel 3.2c).

4.2 Samenvatting

In vergelijking met het basisonderwijs verschilt het voortgezet onderwijs in het noorden minder sterk van de rest van het land.

- De noordelijke scholen voor voortgezet onderwijs zijn minder vaak zwak of zeer zwak (10 procent) dan landelijk (14 procent).
- Bij de opbrengstindicatoren wijkt Drenthe ongunstig af van de landelijke cijfers wat het rendement van de bovenbouw van opleidingen betreft. Friese scholen hebben relatief vaak lagere cijfers op het centraal examen in de basisberoepsgerichte en kaderberoepsgerichte leerweg van het vmbo. Groningen onderscheidt zich in ongunstige zin waar het gaat om de opbrengsten in havo en vwo.

- De noordelijke scholen wijken wat het onderwijsleerproces betreft nauwelijks af van het landelijk beeld. In Groningen is het beleid rond de sociale veiligheid minder vaak voldoende en in Fryslân laat de leerlingenzorg te wensen over.

5 Conclusies

Na een korte recapitulatie van de belangrijkste onderzoeksresultaten (5.1) volgt een bespreking van mogelijke verklaringen voor de resultaten (5.2). Ten slotte wordt de noodzaak van verbeteringen in het onderwijs geschetst (5.3).

5.1 Overzicht van onderzoeksresultaten

Basisonderwijs

Het basisonderwijs in de drie noordelijke provincies blijft achter bij de rest van Nederland, zowel wat de prestaties van leerlingen betreft als de kwaliteit van het onderwijs. Dat blijkt uit de toezichtgegevens van de inspectie, maar ook uit andere bronnen. De afstand tot het landelijk gemiddelde is in Drenthe en Fryslân groter dan in Groningen.

- In het noorden is 17 procent van de basisscholen zeer zwak of zwak, landelijk is dat 10 procent.
- Prestaties aan het eind van de basisschool zijn onvoldoende op 11 procent van de noordelijke basisscholen (4 procent landelijk) en tussentijdse prestaties zijn onvoldoende op 18 procent van de noordelijke basisscholen (8 procent landelijk). In alle provincies gaan relatief veel leerlingen na de basisschool naar het leerwegondersteunend onderwijs.
- In Fryslân zitten meer leerlingen in het speciaal basisonderwijs en in Groningen meer in het speciaal onderwijs dan landelijk, in Drenthe gaan juist minder leerlingen naar deze onderwijsvormen.
- Wat de kwaliteit van het onderwijs betreft blijven de noordelijke basisscholen, vooral de zeer zwakke en zwakke scholen, vergeleken met de rest van het land achter op:
  - De kwaliteit van de uitleg door leraren. Dit impliceert dat de instructie en de structurering van de les te wensen overlaten. Leerlingen missen hierdoor kansen om zich de leerstof eigen te maken.
  - De kwaliteit van zorg en begeleiding. Dit impliceert dat scholen er niet voldoende in slagen om problemen bij leerlingen planmatig te verhelpen. Leerlingen krijgen zo onvoldoende gelegenheid om eenmaal opgelopen achterstanden in te halen.

Het noorden van het land verschilt qua leerlingbevolking, grootte van basisscholen en denominatie sterk van de rest van Nederland.

- Het noordelijke basisonderwijs heeft 14 procent gewogen leerlingen (landelijk 19 procent). Het verschil ligt aan de geringe vertegenwoordiging van allochtone achterstandsléerlingen in het noorden.
- De noordelijke provincies hebben veel meer kleine scholen dan de rest van Nederland: 42 procent heeft minder dan 100 leerlingen (landelijk 17 procent). Kleinere basisscholen worden vaker als zeer zwak of zwak beoordeeld dan grotere, maar in het noorden is dat niet zo duidelijk het geval. Ook grotere scholen zijn daar relatief vaak zeer zwak of zwak.
- In het noorden is de helft van de scholen openbaar (landelijk een derde) en er zijn bijna geen katholieke basisscholen (6 procent in het noorden, landelijk

30 procent). Openbare scholen zijn vaker zeer zwak of zwak dan katholieke of christelijke scholen, maar in het noorden is dat alleen in Fryslân het geval. In Drenthe en Groningen onderscheiden de openbare scholen zich nauwelijks van de christelijke.

Op bestuurlijk niveau valt op dat in het noorden veel minder eenpitters voorkomen dan landelijk (36 tegen 47 procent). Of de noordelijke besturen van basisscholen qua bestuurskracht verschillen van besturen elders is niet bekend, omdat hierover geen landelijke gegevens beschikbaar zijn.

- Wel is duidelijk dat noordelijke besturen vaker scholen onder hun hoede hebben die risico's laten zien voor de schoolloopbaan van leerlingen of die personele risico's hebben dan besturen elders. Dit stelt hogere eisen aan de bestuurskracht.
- Bij een meerderheid van noordelijke besturen zijn verbeteringen wenselijk ten aanzien van de verdeling van bevoegdheden, het extern afleggen van verantwoording en de selectie van bestuurders.

Voortgezet onderwijs

Volgens de inspectiegegevens verschilt het voortgezet onderwijs in het noorden minder sterk van de rest van het land dan het basisonderwijs.

- De noordelijke scholen voor voortgezet onderwijs zijn minder vaak zwak of zeer zwak (10 procent) dan landelijk (14 procent).
- Bij de opbrengsten van het voortgezet onderwijs verschillen de provincies van elkaar. Drenthe wijkt ongunstig af wat het rendement van de bovenbouw van opleidingen betreft. Friese scholen hebben relatief vaak lagere cijfers op het centraal examen in de basisberoepsgerichte en kaderberoepsgerichte leerweg van het vmbo. Groningen onderscheidt zich in ongunstige zin waar het gaat om de opbrengsten in havo en vwo.
- De noordelijke scholen wijken wat het onderwijsleerproces betreft nauwelijks af van het landelijk beeld.

De inspectiegegevens werden in het voortgezet onderwijs tot 2007 echter geaggregeerd naar het niveau van vestigingen of scholengemeenschappen, waardoor verschillen tussen opleidingen soms weggemiddeld werden. Andere bronnen dan de toezichtgegevens van de inspectie wijzen bijvoorbeeld nog wel enkele verschillen aan tussen het noordelijk voortgezet onderwijs en de rest van Nederland:

- Er gaan meer leerlingen naar het praktijkonderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs (vooral in Groningen).
- Er gaan minder leerlingen naar havo en vwo (vooral in Fryslân).
- In de verschillende opleidingen slagen minder leerlingen, vooral in het vmbo.
- Sommige gemeentes, vooral in Oost-Groningen, hebben hoge percentages voortijdig schoolverlaters.

5.2 Mogelijke verklaringen voor de onderzoeksresultaten

In hoofdstuk 2 zijn factoren besproken die de achterstanden van het onderwijs in het noorden wellicht beïnvloeden, zoals de lagere inkomens in het noorden, het lagere voorzieningenniveau, de relatief weinig gedifferentieerde beroepenstructuur en de relatieve afwezigheid van hoger opgeleiden, de taalachtergrond (Fries, streektaalen) en de lage verwachtingen van ouders.

Wellicht zorgen deze factoren ervoor dat sommige leerlingen in het noorden vanuit een achterstandspositie beginnen aan hun schoolloopbaan, hoewel er op empirische gronden geen reden is om aan te nemen dat de taalachtergrond een grote rol speelt (Van Ruyven, 2006; Vogels & Bronneman-Helmers, 2003; Vogels, 2006). Verder gelden de volgende kanttekeningen:

- De resultaten zijn niet zonder meer toe te schrijven aan het lagere sociaal milieu van leerlingen, omdat de inspectie voor die factor corrigeert bij het beoordelen van opbrengsten. De noordelijke scholen doen het dus minder goed dan qua leerlingbevolking vergelijkbare scholen elders. De resultaten zijn evenmin toe te schrijven aan cumulaties van achterstandsleerlingen in het noorden. Er zijn nauwelijks concentratiescholen waar autochtone achterstandsleerlingen de meerderheid vormen en 'zwarte' scholen komen in het noorden nauwelijks voor.
- Het is mogelijk dat ongewogen leerlingen in het noorden doorgaans lager opgeleide ouders hebben dan ongewogen leerlingen elders in Nederland, en dat ook de opleiding van ouders van 1.25-leerlingen in het noorden lager is dan elders in het land. Er zijn echter geen empirische gegevens om deze veronderstelling te toetsen. Bovendien, al zou het lagere opleidingsniveau een feit zijn, dan verklaart dit nog geenszins waarom de didactische kwaliteit van het onderwijs op basisscholen (uitleg door leraren, zorg en begeleiding) zo achterblijft.

Factoren die dichterbij de school liggen dan de bovengenoemde kunnen eveneens een rol spelen: de schoolgrootte, combinatieklassen, lage verwachtingen van leraren en didactische knelpunten (zie ook hoofdstuk 2).

- De schoolgrootte lijkt in het noorden minder dan in de rest van het land een factor van belang. Landelijk is herkenbaar dat kleine scholen relatief vaak als zwak of zeer zwak worden beoordeeld, maar in het noorden is het beeld diffuser en komen ook problemen voor op grotere scholen.
- Kleinere scholen in het noorden hebben wel relatief vaak een onvoldoende beoordeling gekregen op de kwaliteit van de uitleg. Dat kan samenhangen met de combinatieklassen die deze scholen moeten vormen. Zulke klassen ervaren leraren doorgaans als zwaarder, omdat ze hogere eisen aan het klassenmanagement stellen. De instructietijd moet over verschillende groepen verdeeld worden en dat kan, zeker als drie leerjaren in een groep zitten, problematisch zijn. Ook voor sommige leerlingen zijn combinatieklassen mogelijk niet optimaal, omdat ze langdurig zelfstandig moeten werken.
- De inspectie beschikt niet over gegevens over de verwachtingen van leraren. Wel blijkt in de praktijk van het toezicht dat leraren, schoolleiders en ook bestuurders slechte prestaties van leerlingen soms te gemakkelijk accepteren

en te weinig onderzoeken waar ze door veroorzaakt worden (Inspectie, 2008). Dat kan veroorzaakt worden door lage verwachtingen en door een gebrek aan reflectie op de eigen effectiviteit. Op noordelijke basisscholen zijn de tussentijdse opbrengsten vaak onvoldoende. Als leraren, schoolleiders en bestuurders dit niet onderkennen als een probleem van de school en geen actie ondernemen, is dit samen met de tekortschietende leerlingenzorg op noordelijke basisscholen een mogelijke verklaring voor het gegeven dat ook de eindopbrengsten zo vaak onvoldoende zijn.

In theorie is het mogelijk dat noordelijke basisscholen minder goed presteren omdat ze meer leerlingen vasthouden die elders naar het speciaal basisonderwijs of het speciaal onderwijs worden verwezen. De plattelandssituatie zou daar aanleiding toe kunnen zijn, omdat leerlingen al snel vrij grote afstanden moeten afleggen om een school voor speciaal basisonderwijs of speciaal onderwijs te bereiken. Uit de deelnamecijfers aan de verschillende vormen van onderwijs is echter niet af te leiden dat noordelijke basisscholen (behalve de scholen in Drenthe) minder leerlingen verwijzen dan elders in het land.

Personele problemen zouden eveneens een verklarende factor kunnen zijn, maar personele problemen in het noorden blijken niet opvallend te verschillen van die van de rest van het land.

5.3 De noodzaak tot verbetering van het onderwijs

Welke verklaringen ook gezocht kunnen worden voor de achterblijvende prestaties in het noorden, feit is dat zo lang er kwaliteitsverschillen zijn tussen scholen, het eerst en vooral van belang is die kwaliteitsverschillen aan te pakken. De inspectiegegevens bieden voldoende aanknopingspunten voor verbeteringen. Die moeten zich niet alleen richten op het didactisch handelen van leraren, maar ook op de zorg en begeleiding. De noordelijke scholen blijven immers ook achter op indicatoren op dat gebied, die door het management moeten worden aangestuurd. Aandacht van schoolleiders en bovenscholse directies is nodig om deze activiteiten op een hoger plan te brengen.

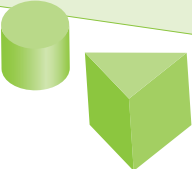
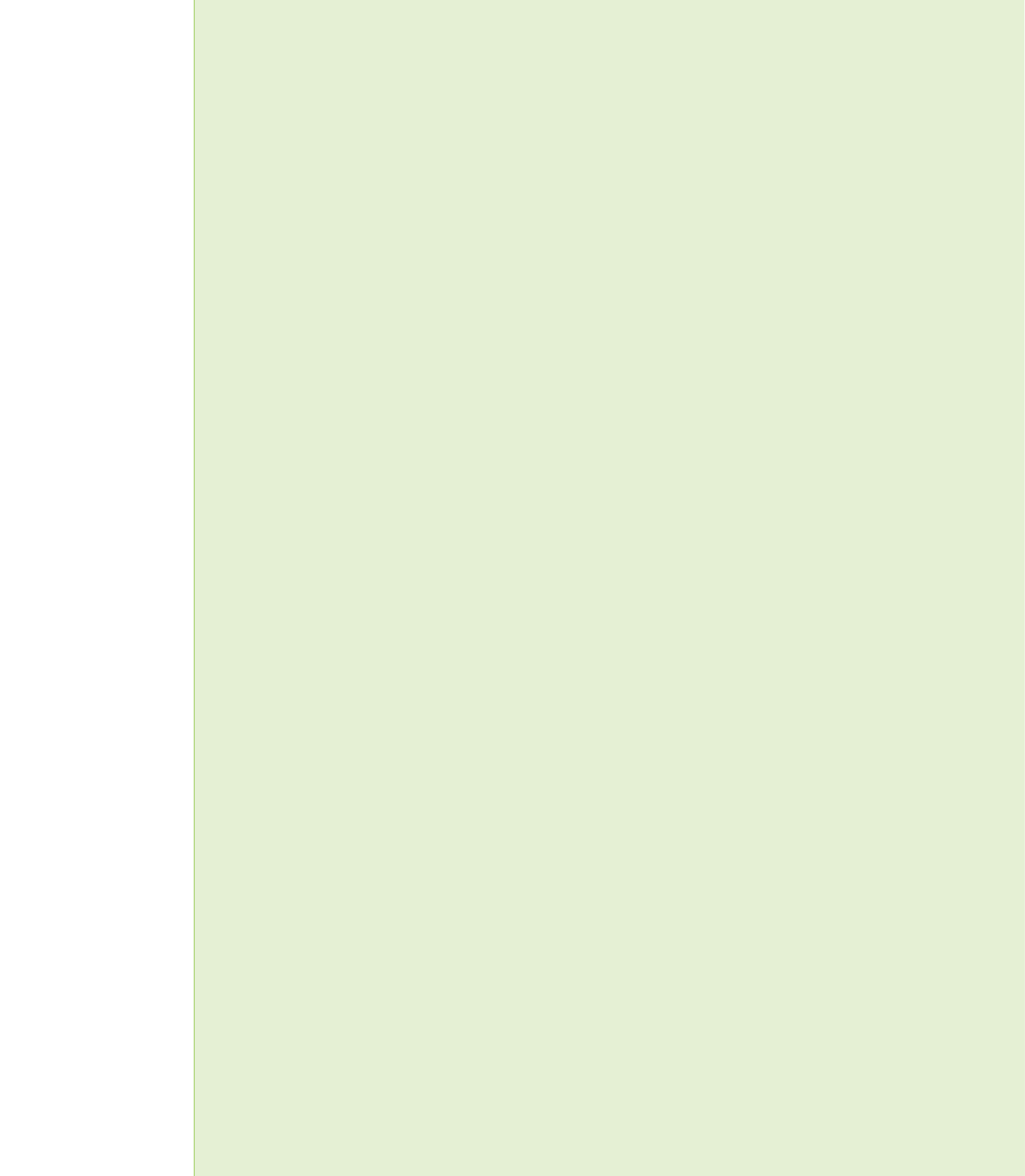
Bij het verbeteren van het onderwijs is een kritische analyse van leerlingprestaties vanuit verschillende perspectieven van belang.

- Ten eerste is een goede analyse van prestaties belangrijk voor leraren, omdat ze daardoor inzicht krijgen in de effectiviteit van hun didactisch handelen. Bij onvoldoende resultaten zijn snelle aanpassingen van het onderwijs noodzakelijk.
- Ten tweede is het analyseren van prestaties op individueel, groeps- en schoolniveau nodig om de leerlingenzorg efficiënt en effectief in te richten. Daarbij is aandacht voor preventie van problemen nodig, evenals kennis van effectieve interventies als problemen toch optreden.
- Ten derde kan de analyse van prestaties verbeteringen op schoolniveau sturen en een goede basis voor evaluaties vormen.
- Ten vierde is een analyse van prestaties, gekoppeld aan plannen voor verbeteringen, een methode om mogelijk te lage verwachtingen van leraren en ouders het hoofd te bieden.

Het is mogelijk dat in het noorden sprake is van een zekere mate van verborgen talent. Het ligt immers niet voor de hand dat leerlingen in het noorden minder intelligent zijn dan elders, maar toch blijven ze achter in prestaties. Het lijkt erop dat het noordelijk onderwijs niet het maximale uit de leerlingen haalt. De inspectiegegevens bieden vooral inzicht in de aangrijpingspunten voor verbetering in het basisonderwijs. Dat wil niet zeggen dat er in het noordelijke voortgezet onderwijs geen verbeteringen nodig zijn. In ieder geval zou het voortgezet onderwijs er op bedacht moeten zijn dat een deel van de leerlingen wellicht onderpresteert, gezien de relatief geringe deelname aan het havo en het vwo. Opstroom naar een hoger schooltype in de eerste fase van het voortgezet onderwijs komt dan mogelijk voor een deel van de leerlingen in beeld.

In het noorden zijn de afgelopen decennia de nodige initiatieven tot verbetering van het onderwijs genomen en ook recent zijn verschillende projecten gestart, soms door besturen, soms op gemeentelijk en soms op provinciaal niveau. In het verleden is volgens Van der Vegt en Van Velzen (2002) een deel van de initiatieven onvoldoende effectief geweest, omdat gelden werden ingezet voor klassenverkleining of omdat sprake was van korte projecten. Ook was vaak sprake van grote versnippering van projecten. In het algemeen zijn verbeteringen in het onderwijs vooral te verwachten als sprake is van een intensieve en langdurige aanpak, waarbij zeker gesteld wordt dat leerlingen en leraren daadwerkelijk voldoende merken van die aanpak in de klas. Mits de lopende initiatieven hier voldoende waarborg voor bieden, moet een verbetering van het onderwijs in het noorden op termijn een haalbare zaak zijn.

Literatuur

Boer, H. de, Werf, M.P.C. van der, Bosker, R.J., & Jansen, G.G.H. (2006). Onder-advisering in de provincie Friesland. *Pedagogische Studiën*, 83, 452-468.

CBS (2008). *Jaarrapport 2008, landelijke jeugdmonitor*. Den Haag: CBS.

CBS (2008). *Jeugdmonitor van het programmaministerie voor jeugd en gezin*. <http://jeugdmonitor.cbs.nl/> (geraadpleegd op 1 december 2008).

Centrum voor Maatschappelijke Ontwikkeling Groningen & Timpaan Onderwijs Advies & Consultancy (2007). *Alle jongeren in beeld? Drentse basismonitor 2007, 4-23 jaar*. Groningen/Emmen: Provincie Drenthe.

Godlieb, H. (2008). *De weging gewogen. Een verkenning naar de beoordelings-systeematiek van de opbrengsten in het basisonderwijs en de daaraan verbonden gevolgen voor de onderwijspraktijk*. http://www.deweginggewogen.nl/files/deweginggewogen_herzien.pdf (geraadpleegd op 8 december 2008).

Inspectie van het Onderwijs (2003). *Onderwijsverslag over het jaar 2002*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2005). *Toezichtkader Primair Onderwijs 2005. Inhoud en werkwijze van het inspectietoezicht*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2006a). *Waarderingskader Voortgezet Onderwijs 2006*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2006b). *Ontstaan en ontwikkeling zeer zwakke scholen in het basisonderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2008). *De staat van het Onderwijs. Onderwijsverslag 2006/2007*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Jepma, I.J., Kloprogge, J., & Vegt, A.L. van der (2006). *Nieuw Drents Onderwijspeil. Analyse van de resultaten van vier jaar onderwijskansenbeleid in Drenthe*. Utrecht: Sardes.

Provinciaal Centrum voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2006). *Weten waar we staan*. Sociaal rapport provincie Groningen, 2006. Groningen: Provincie Groningen.

Russell, V.J., Rowe, K.J., & Hill, P.W. (1998). *Effects of multigrade classes on student progress in literacy and numeracy: Quantitative evidence and perceptions of teachers and school leaders*. Adelaide: Paper presented at the 1998 Annual Conference of the Australian Association for Research in Education.

Ruijven, E.C.M. van (2003). *Voorsprong of achterstand? Onderzoek naar het onderwijsniveau van de Friese leerlingen in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs*. Leeuwarden: Fryske Akademy.

Ruijven, E.C.M. van (2004). *Onderwijseffectiviteit in Friesland. Onderzoek naar de onderwijsresultaten van de leerlingen en de kwaliteit van het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in Friesland*. Leeuwarden: Fryske Akademy.

Ruijven, E.C.M. van (2006). *Leervorderingen in het Friese basisonderwijs. Onderzoek naar het onderwijsniveau en de leervorderingen van de leerlingen in het Friese basisonderwijs*. Leeuwarden: Fryske Akademy.

Veenman, S. (1996). *Effects of multigrade and multi-age classes reconsidered. Review of Educational Research*, 66 (3), 323-340.

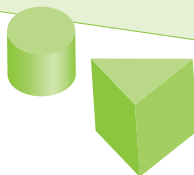
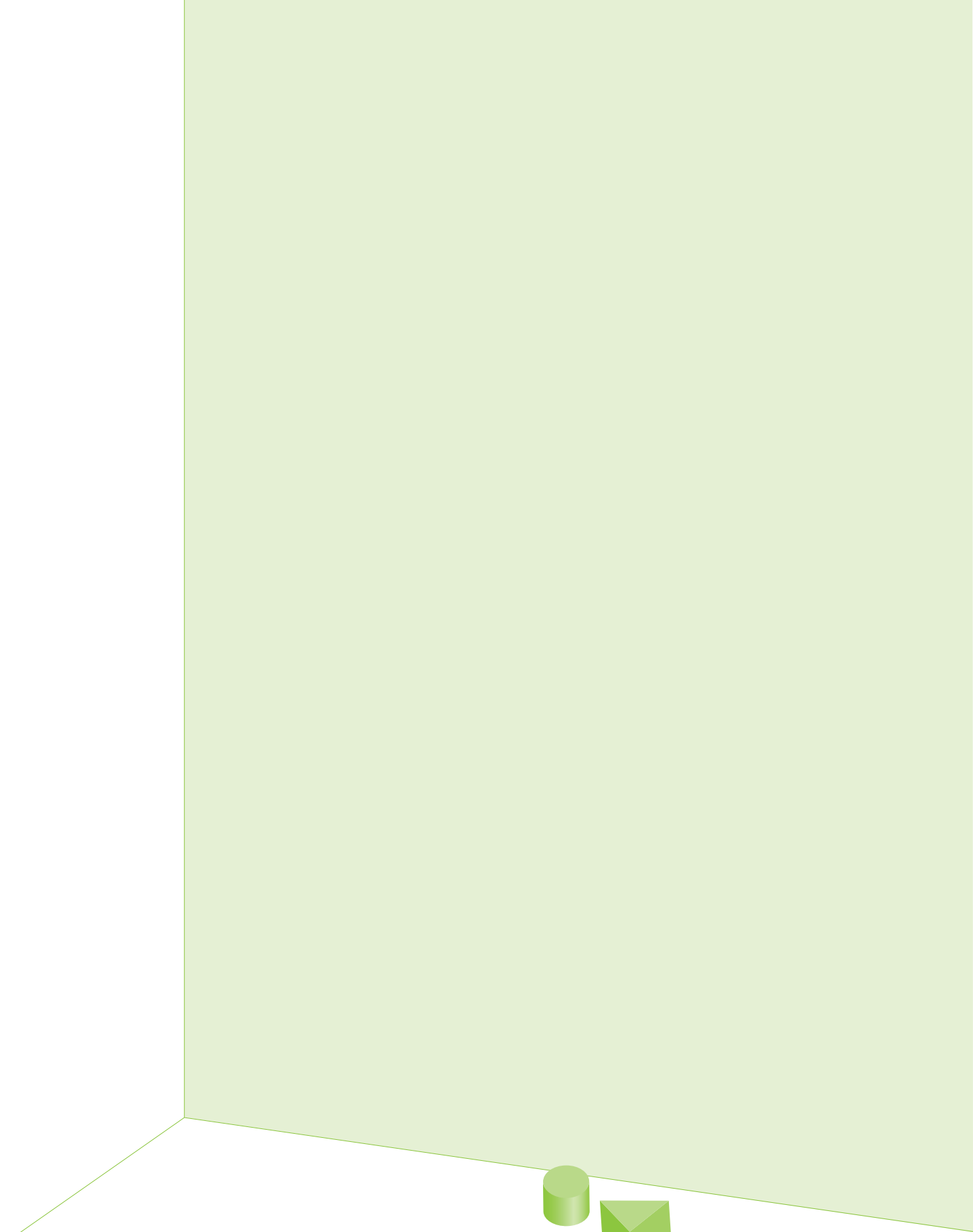
Vegt, A.L. van der, & Velzen, J. Van (2002). *Dilemma's in het groen. Een analyse van onderwijskansen voor 1.25 leerlingen in het basisonderwijs op het platteland*. Utrecht/Middelburg: Sardes/Scoop.

Vogels, R. (2006). Onderwijs. In Steenbekkers, A., Simon, C., & Veldheer, V. (Red.), *Thuis op het platteland. De leefsituatie van platteland en stad vergeleken* [pp. 121-148]. Den Haag: SCP.

Vogels, R., & Bronneman-Helmers, R. (2003). *Autochtone achterstandsl leerlingen: een vergeten groep*. Den Haag: SCP.

Wiersma, M.R. (2008). *Governance in het primair onderwijs. Een studie naar de bestuurlijke vormgeving van rechtspersonen in het primair onderwijs en de aanwezigheid van hoofdthema's uit de governance theorie*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, Faculteit der Rechtsgeleerdheid.

Bijlage I

Normindicatoren primair onderwijs

Opbrengsten

- *De resultaten van de leerlingen aan het eind van de schoolperiode liggen ten minste op het niveau dat op grond van de kenmerken van de leerlingenpopulatie mag worden verwacht.*

De school verantwoordt zich over de opbrengsten van haar onderwijs. Dit kan onder meer doordat de inspectie voor het beoordelen van de resultaten van de leerlingen aan het eind van de schoolperiode gebruik kan maken van de resultaten die behaald zijn op landelijk genormeerde methodeonafhankelijke toetsen. Als uitgangspunt voor de waardering geldt, dat de inspectie indien mogelijk rekening houdt met significante verschillen in samenstelling van de leerlingenpopulatie van de scholen.

- *De resultaten van de leerlingen voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde tijdens de schoolperiode liggen ten minste op het niveau dat op grond van de kenmerken van de leerlingenpopulatie mag worden verwacht.*

Scholen verschillen in beschikbare gegevens over de vorderingen van leerlingen tijdens de schoolperiode. Als uitgangspunt voor de waardering geldt, dat de inspectie indien mogelijk rekening houdt met significante verschillen in samenstelling van de leerlingenpopulatie van de scholen. Om als inspectie de resultaten tijdens de schoolperiode betrouwbaar te kunnen waarderen, moet de school gebruik maken van landelijk genormeerde, methodeonafhankelijke toetsen.

Leerstofaanbod

- *De aangeboden leerinhouden voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde zijn dekkend voor de kerndoelen.*

In de WPO, artikel 9, lid 5 en 6 is vastgelegd dat het leerstofaanbod aan de kerndoelen dient te voldoen. Als vervolg op de aanpak die bij de vorige waarderingskaders is gehanteerd én op basis van de opvatting zoals die uit 'het voorstel herziene kerndoelen basisonderwijs' naar voren komt (alleen de kerndoelen voor Nederlandse taal en rekenen en wiskunde zijn precies geformuleerd; voor de overige kerndoelen geldt een overgangperiode), gaat de inspectie alleen voor Nederlandse taal en rekenen en wiskunde na of dit aanbod aan de kerndoelen voldoet. De inspectie toetst en beoordeelt daartoe of de leerinhouden conform de gebruikte methoden aan de kerndoelen voldoen. Als een methode niet voldoet aan de kerndoelen, dan moet een school kunnen aantonen dat zij de hiaten in dat aanbod heeft opgevuld met aanvullende materialen. Als het aanbod niet is ontleend aan methoden, dan zijn

de leerinhouden zo omschreven dat de inspectie kan nagaan of deze aan de kerndoelen voldoen. Uit de klassenboeken en groepsmappen van de diverse groepen, uit vragen aan leraren en uit behaalde toetsresultaten moet blijken dat de leerinhouden ook feitelijk worden aangeboden.

- *De leerinhouden voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde worden aan voldoende leerlingen aangeboden tot en met het niveau van leerjaar 8.*

De kerndoelen voor Nederlandse taal en rekenen en wiskunde bevatten geen niveauaanduiding. Voor een goede aansluiting op het vervolgonderwijs is het echter van belang dat de leerinhouden ook feitelijk aan voldoende leerlingen worden aangeboden tot en met het niveau van leerjaar 8. Deze indicator wordt positief beoordeeld als de leerinhouden van leerjaar 8 aan tenminste 90 procent van de leerlingen (uitgezonderd de leerlingen met een advies voor lwoo en praktijkonderwijs) zijn aangeboden. Dit kan blijken uit analyse van leerlingwerk en uit de feitelijke leerinhouden waarmee men in leerjaar 8 tijdens het lesbezoek bezig was.

- *De school met een substantieel aantal leerlingen met een leerlingengewicht biedt leerinhouden aan bij Nederlandse taal die passen bij de onderwijsbehoeften van leerlingen met een taalachterstand.*

De school zet voor leerlingen met een taalachterstand een aanbod in dat gericht is op het vergroten van de woordenschat en/of een NT-2 aanbod dat past bij de specifieke taalbehoeften van deze leerlingen. Op scholen met een substantieel deel (gedacht moet worden aan 20 procent of meer) niet-Nederlandstalige of taalzwakke leerlingen wordt een methode voor Nederlandse taal gebruikt waarin een grote plaats is ingeruimd voor woordenschatverrijking. Daarnaast besteedt de school aandacht aan de taalontwikkeling binnen de overige vakken en heeft de school doelen vastgelegd voor opbrengsten.

Didactisch handelen

- *De leraren realiseren een taakgerichte werksfeer.*

Om een taakgerichte werksfeer te realiseren zorgen leraren voor een goede structuur in de onderwijsactiviteiten, zorgen zij voor een ordelijk verloop van het onderwijsleerproces, zorgen zij voor een doelmatig klassenmanagement en maken zij de leerlingen duidelijk in verschillende onderwijsleersituaties welke leerhouding (luisterend, actief) van hen wordt verwacht. Zodoende heerst er rust en orde waarin goed geluisterd en geconcentreerd gewerkt kan worden.

- *De leraren leggen duidelijk uit.*

Een duidelijke uitleg is doelmatig en beknopt. De uitleg bevat een terugblik op eerdere activiteiten, plaatst de leerstof in een betekenisvolle context, actualiseert voorkennis, verloopt in kleine stappen en bevat voldoende herhaling. De leraren vatten de uitleg regelmatig samen en bieden de leerlingen de gelegenheid vragen te stellen.

Actieve rol leerlingen

- *De leerlingen zijn actief betrokken bij de onderwijsactiviteiten.*

De betrokkenheid van de leerlingen kan onder meer blijken uit het feit dat leerlingen actief luisteren en opletten tijdens de instructie; er is een goede individuele betrokkenheid. Ook is het een positieve indicatie als leerlingen zich geïnteresseerd tonen en geconcentreerd en taakgericht bezig zijn met hun werk. Op al deze punten tonen leerlingen zich 'actieve leiders'.

Zorg en begeleiding

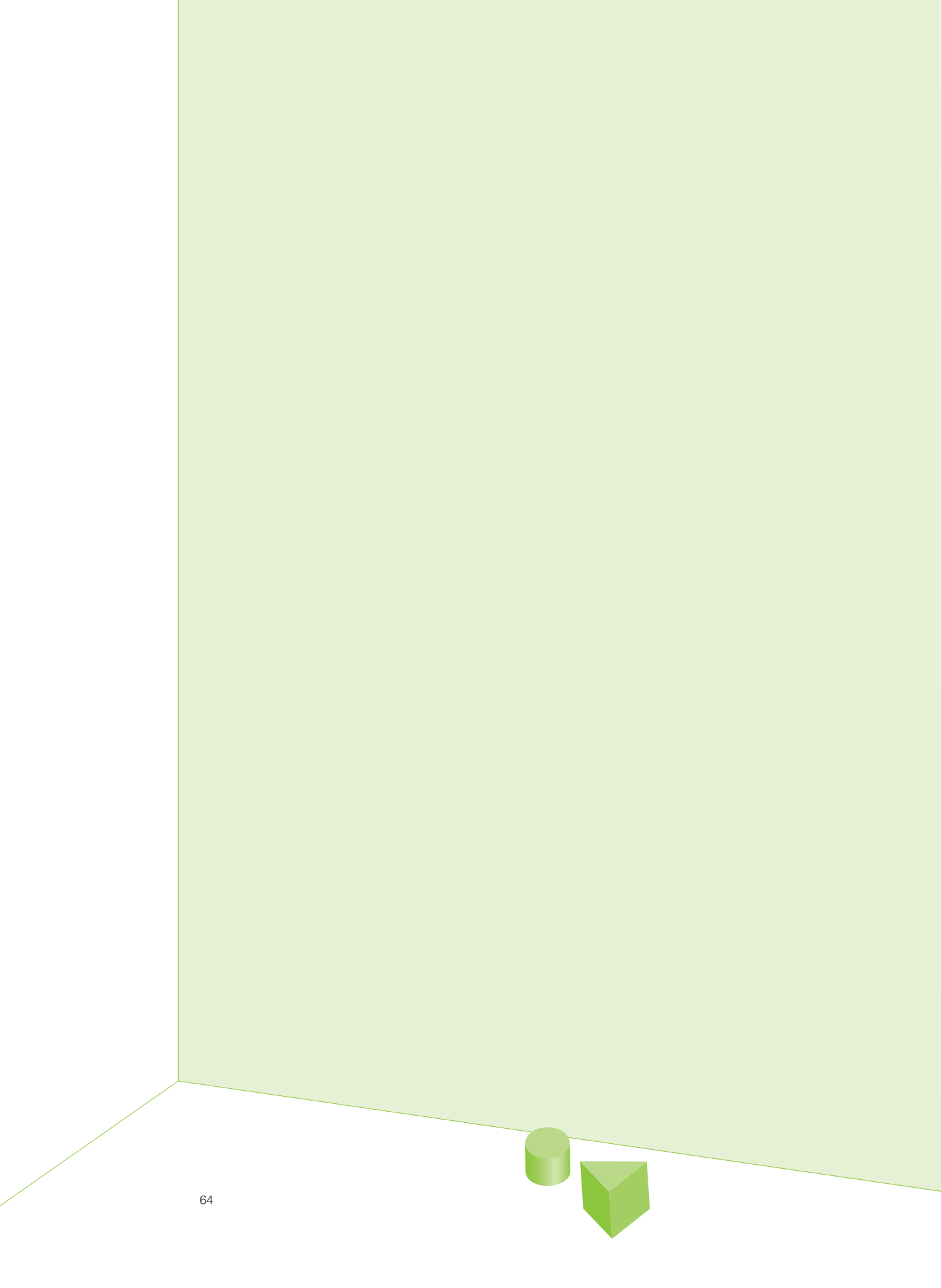
- *De school gebruikt een samenhangend systeem van instrumenten en procedures voor het volgen van de prestaties en de ontwikkeling van de leerlingen.*

De leer- en ontwikkelingsprogressie van leerlingen wordt gewaardeerd door een pakket van instrumenten, dat passend is bij de kenmerken van de leerlingenpopulatie. Het gaat dan om landelijk genormeerde, valide en betrouwbare toetsen ten minste op het gebied van de Nederlandse taal en rekenen en wiskunde, aangevuld met gestructureerde observaties en methodegebonden toetsen. Deze worden zowel in de kleuterbouw afgenomen als in de leerjaren erna. Over het gebruik van deze instrumenten en de interpretatie van de verkregen gegevens zijn op teamniveau afspraken gemaakt.

- *De school voert de zorg planmatig uit.*

De leraren en/of betrokken functionarissen stellen op basis van de analyse een handelingsplanning op. Uit de praktijk van de onderwijsactiviteiten en uit het leerlingdossier blijkt dat consequent wordt gewerkt aan de uitvoering van de handelingsplanning. De handelingsplanning stuurt het handelen van de teamleden, zowel uit het oogpunt van planning als uit het oogpunt van handelen.

Bijlage II

Aanvullende tabellen

Tabel 1 Percentages basisscholen met voldoende beoordelingen op inspectie-indicatoren, (landelijk, per provincie) in de periode 1999-2002

	Landelijk N=7035	Drenthe N=274	Fryslân N=497	Groningen N=315
Eindopbrengsten				
Voldoende	71	65	44	79
Onvoldoende	5	8	6	9
Niet te beoordelen	24	27	50	12
Leerstofaanbod				
Dekkend voor de kerndoelen	74	74	68	71
Doorgaande lijn	33	50	28	51
Voldoende tijd om aanbod eigen te maken	95	95	96	98
Klimaat				
Veilig en structurerend	98	97	99	97
Uitdagend en stimulerend	68	72	68	64
Onderwijsleerproces				
Helder en gestructureerd	94	96	93	98
Activerend	72	78	70	89
Gebruik van leerstrategieën	55	82	47	68
Afstemming op onderwijsbehoeften	35	62	44	55
Doelmatige klassenorganisatie	98	99	97	99
Leerlingenzorg	53	57	36	69
Kwaliteitszorg	30	47	19	49

Cursief: positief verschil van 5 procentpunten of meer met landelijk beeld

Vet: negatief verschil van 5 procentpunten of meer met landelijk beeld

Tabel 2 Percentages basisscholen met voldoende beoordelingen op indicatoren die niet als normindicator zijn aangemerkt (landelijk, Noord-Nederland, per provincie) in de periode 2003-2007

	Landelijk	Noorden	Drenthe	Fryslân	Groningen
Kwaliteitszorg					
De school evalueert jaarlijks de kwaliteit van de opbrengsten*	39	39	44	40	32
De school werkt planmatig aan verbeteringen	72	69	57	66	85
Leerstofaanbod					
Leerinhouden van verschillende leerjaren sluiten op elkaar aan	59	59	58	62	57
Leerinhouden taal en rekenen zijn afgestemd op onderwijsbehoeften van leerlingen	93	91	88	69	97
Tijd					
Leraren maken efficiënt gebruik van de geplande onderwijstijd	95	92	89	92	96
De school stemt de tijd bij taal en rekenen af op onderwijsbehoeften van leerlingen	89	86	82	88	85

	Landelijk	Noorden	Drenthe	Fryslân	Groningen
Pedagogisch handelen					
Leraren zorgen ervoor dat leerlingen respectvol met elkaar omgaan	99	99	99	99	99
Didactisch handelen					
Leraren geven expliciet onderwijs in strategieën voor leren en denken	68	61	64	55	66
Afstemming					
Leraren volgen vorderingen van leerlingen systematisch	95	90	88	91	92
Leraren stemmen instructie en verwerking af op verschillen tussen leerlingen	52	50	41	47	64
Actieve rol leerlingen					
Leerlingen hebben verantwoordelijkheid voor de organisatie van hun eigen leerproces	54	53	62	45	57
Sfeer op school					
Ouders tonen zich betrokken bij de school door activiteiten die de school daartoe onderneemt	99	98	97	98	98
Leerlingen en personeel voelen zich aantoonbaar veilig op school	99	99	98	99	98
Zorg en begeleiding					
Op basis van een analyse van gegevens bepaalt de school aard en zorg voor zorgleerlingen	77	81	75	82	83
De school gaat de effecten van de zorg na	61	62	60	57	72

* deze indicator is halverwege de periode 2003-2007 in het waarderingskader opgenomen en op ongeveer de helft van de scholen beoordeeld

Cursief: positief verschil van 5 procentpunten of meer met landelijk beeld

Vet: negatief verschil van 5 procentpunten of meer met landelijk beeld

Tabel 3 Percentages zeer zwakke basisscholen met voldoende beoordelingen op indicatoren die niet als normindicator zijn aangemerkt (landelijk, Noord-Nederland, per provincie) in de periode 2003-2007*

	Landelijk	Noorden	Drenthe	Fryslân	Groningen
Kwaliteitszorg					
De school werkt planmatig aan verbeteringen	37	51	45	50	60
Leerstofaanbod					
Leerinhouden van verschillende leerjaren sluiten op elkaar aan	27	32	27	39	20
Leerinhouden taal en rekenen zijn afgestemd op onderwijsbehoeften van leerlingen	57	66	64	70	60
Tijd					
Leraren maken efficiënt gebruik van de geplande onderwijstijd	75	70	55	78	70
De school stemt de tijd bij taal en rekenen af op onderwijsbehoeften van leerlingen	48	34	18	30	60
Pedagogisch handelen					
Leraren zorgen ervoor dat leerlingen respectvol met elkaar omgaan	96	100	100	100	100
Didactisch handelen					
Leraren geven expliciet onderwijs in strategieën voor leren en denken	25	30	27	35	20

	Landelijk	Noorden	Drenthe	Fryslân	Groningen
Afstemming					
Leraren volgen vorderingen van leerlingen systematisch	56	66	82	57	70
Leraren stemmen instructie en verwerking af op verschillen tussen leerlingen	20	14	9	9	30
Actieve rol leerlingen					
Leerlingen hebben verantwoordelijkheid voor de organisatie van hun eigen leerproces	29	32	18	22	70
Sfeer op school					
Ouders tonen zich betrokken bij de school door activiteiten die de school daartoe onderneemt	91	91	100	87	90
Leerlingen en personeel voelen zich aantoonbaar veilig op school	82	89	100	83	90
Zorg en begeleiding					
Op basis van een analyse van gegevens bepaalt de school aard en zorg voor zorgleerlingen	34	52	45	61	40
De school gaat de effecten van de zorg na	19	25	9	30	30

* Vanwege de kleine aantallen zeer zwakke scholen is een verschil van tien procentpunten aangehouden als een te markeren verschil.

Cursief: positief verschil van 10 procentpunten of meer met landelijk beeld

Vet: negatief verschil van 10 procentpunten of meer met landelijk beeld

Tabel 4 Percentages zwakke basisscholen met voldoende beoordelingen op indicatoren die niet als norm-indicator zijn aangemerkt (landelijk, Noord-Nederland, per provincie) in de periode 2003-2007*

	Landelijk	Noorden	Drenthe	Fryslân	Groningen
Kwaliteitszorg					
De school werkt planmatig aan verbeteringen	63	66	57	67	78
Leerstofaanbod					
Leerinhouden van verschillende leerjaren sluiten op elkaar aan	42	43	45	48	33
Leerinhouden taal en rekenen zijn afgestemd op onderwijsbehoeften van leerlingen	86	88	88	86	94
Tijd					
Leraren maken efficiënt gebruik van de geplande onderwijstijd	88	83	83	79	91
De school stemt de tijd bij taal en rekenen af op onderwijsbehoeften van leerlingen	73	64	69	67	53
Pedagogisch handelen					
Leraren zorgen ervoor dat leerlingen respectvol met elkaar omgaan	99	98	100	100	93
Didactisch handelen					
Leraren geven expliciet onderwijs in strategieën voor leren en denken	48	45	45	49	38
Afstemming					
Leraren volgen vorderingen van leerlingen systematisch	81	74	67	75	81
Leraren stemmen instructie en verwerking af op verschillen tussen leerlingen	31	32	33	29	38

	Landelijk	Noorden	Drenthe	Fryslân	Groningen
Actieve rol leerlingen					
Leerlingen hebben verantwoordelijkheid voor de organisatie van hun eigen leerproces	38	48	50	43	57
Sfeer op school					
Ouders tonen zich betrokken bij de school door activiteiten die de school daartoe onderneemt	95	96	95	97	97
Leerlingen en personeel voelen zich aantoonbaar veilig op school	95	96	91	98	97
Zorg en begeleiding					
Op basis van een analyse van gegevens bepaalt de school aard en zorg voor zorgleerlingen	48	64	57	68	63
De school gaat de effecten van de zorg na	36	45	47	44	43

* Vanwege de kleine aantallen zwakke scholen is een verschil van tien procentpunten aangehouden als een te markeren verschil.

Cursief: positief verschil van 10 procentpunten of meer met landelijk beeld

Vet: negatief verschil van 10 procentpunten of meer met landelijk beeld

Colofon

Auteursrecht voorbehouden

Gehele of gedeeltelijke overneming of reproductie van de inhoud van deze uitgave op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteursrechthebbende is verboden, behoudens de beperkingen bij de wet gesteld. Het verbod betreft ook gehele of gedeeltelijke bewerking.

Productie

Afdeling Communicatie, Inspectie van het Onderwijs

Vormgeving

Blik grafisch ontwerp, Utrecht

Drukwerk

Roto Smeets GrafiServices, Utrecht

Uitgave

Inspectierapport 2009-03

Februari 2009

Verkoopprijs € 8,00

Exemplaren van deze publicatie zijn telefonisch te bestellen bij de Postbus 51 Infolijn.

Postbus 51-nummer 22BR2009B003

ISBN: 978-90-8503-141-3

Telefoonnummer 0800 - 8051 (gratis),

elke werkdag van 8.00-20.00 uur

of via internet op www.postbus51.nl

Deze publicatie staat ook op internet:

www.onderwijsinspectie.nl

